

TARTALOM

Kedves Olvasóink!.....	2
C. Vladár Zsuzsa: Szíj Enikő 80 éves.....	3
Szeverényi Sándor: Kati, István, Szeged.....	6
Vojter Kitti: A térdeixis és perspektívák vizsgálata a nganaszban.....	9
Szeverényi Sándor: Kerecsi Ágnes köszöntése.....	16
„Vannak, akik a szívükben többé-kevésbé finnek érzik magukat” (Outi Tuppurainen összeállítása).....	18
Tamás Ildikó: Egy majdnem elfelejtett etnográfus Václav Marek és a számik.....	22
Megtalált szavak (Csúcs Sándor ismertetése).....	27
Csúcs Sándor: Értekezés a finnugor őstörténetről.....	31
Krónika.....	35
Kelemen Ivett: Beszámoló a 6. számi nyelvészeti szimpóziumról.....	38
Say István: Karjalai-magyar szótár I–II. (Kormos Erik ismertetése).....	41

A címlapon
Václav Marek
cseh fotóművész és etnográfus

Finnugor Világ

A Reguly Társaság Értesítője

Szerkeszti: Csúcs Sándor (felelős szerkesztő), Molnár Zoltán

Szerkesztőség: Reguly Társaság: 2083 Solymár, Hóvirág u. 47.
Villanyposta: Csucs@btk.ppke.hu

Kiadja a Reguly Társaság a Finnugor Világkongresszus Magyar Nemzeti Szervezete közreműködésével

A társaság tagjai a lapot tagdíjuk fejében kapják. Tagdíj: dolgozóknak 2000 Ft, nyugdíjasoknak, diákoknak: 1000 Ft. Bankszámlaszámunk: 11101404–19664314–36000001.

© Waldberg Bt. Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítást, az adatfeldolgozó rendszerekbe való bevétel, nyilvános előadás, a rádió- és televízióadás, valamint a fordítás jogát, az egyes részeket illetően is.

HU ISSN 1416-776X * Printed in Hungary

Finnugor Világ

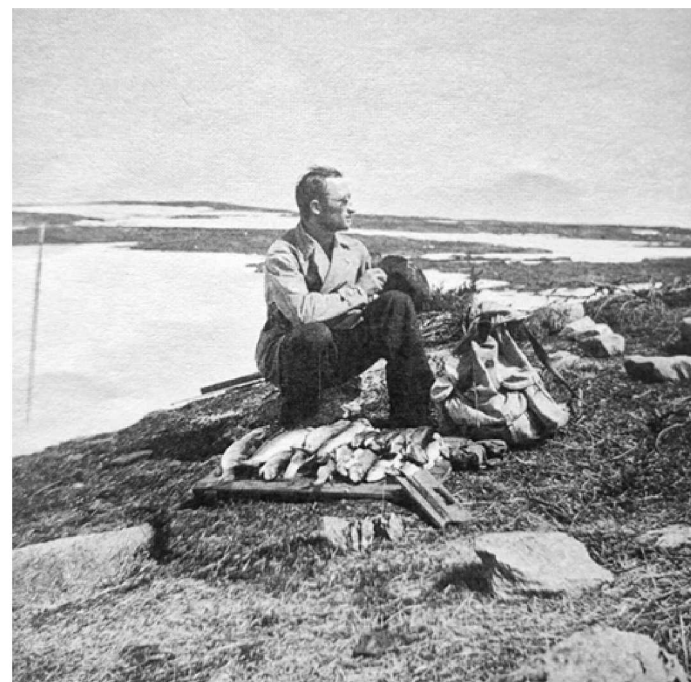

A Reguly Társaság Értesítője

XXIX. évfolyam, 4. szám

2024. december

Kedves Olvasóink!

Úgy hozta a sors, vagy a véletlen, hogy az elmúlt hónapokban több kedves kollégánk is születésének kerek évfordulóját ünnepelte. Szeretettel gratulálunk és további eredményes munkálkodást kívánunk Szíj Enikőnek, az ELTE nyugalmazott docensének 80. születésnapja alkalmából, Sipőcz Katalinnak a szegedi finnugor tanszék docensének 60. születésnapján, és Kozmács Istvánnak a szegedi finnugor tanszék oktatójának 70. születésnapján. Kerek évfordulót ünnepelt Kerezi Ágnes a Néprajzi Múzeum nyugalmazott főmuzeológusa is. Őt a Rokon Népek Napján köszöntöttük. Jubilánsaink köszöntései lapunk mostani számában olvashatók.

Októberben megalapításának negyvenedik évfordulóját ünnepelte a budapesti finn barátok egyesülete, a Kalevala Baráti Kör. Ebből az alkalomból közöljük Outi Tuppurainen összeállítását az ünnepségről. Gratulálunk a Kör vezetőinek és tagjainak!

Már számtalanszor buzdítottam fiatalabb kollégáinkat, doktoranduszokat, egyetemi hallgatókat, hogy használják fel a Finnugor Világ nyújtotta publikációs lehetőséget. Így érthető, hogy örömmel olvastam és teszem közzé Vojter Kitti szegedi hallgató tanulmányát egy távoli kis rokon nyelv, a nganaszán 'jön' és 'megy' jelentésű igéinek kognitív elemzéséről.

Kelemen Ivett a debreceni finnugor tanszék adjunktusa a november elején Helsinkiben tartott számi (lapp) nyelvészet szimpóziumról számol be. *Krónika* rovatunkban beszámolt olvashatnak a Schmidt Éva hagyatékáról tartott on-line előadásokról, a Magyar Nyelvtudományi Társaság Finnugor Szakosztályának üléséről, a jövőre esedékes tartui finnugor kongresszus előkészületeiről és a Reguly Társaság ünnepségéről a Rokon Népek Napja alkalmából.

Mint arról előző számunkban beszámoltunk (FV 2024/3:43) június 25-én Tamás Ildikó tartott előadást társaságunk összejövetelén *Václav Marek* (1908–1994) cseh származású fotóművészről és néprajzkutatóról, aki a harmincas negyvenes években számik lakta vidéken élt. Kérésünkre az előadó elkészítette előadásának írott változatát (I. rész), amelyet örömmel közlünk. Folytatás a következő számban.

Két ismertetés is helyet kapott mostani számunkban. Mindkettő a régi időkbe visz, hiszen Maticsák Sándor XVIII. századi orosz kutatók által gyűjtött mordvin, mari és udmurt nyelvi és néprajzi adatokról írt könyvet, Vigh József tavasszal megvédett doktori értekezése pedig a finnugor őstörténetbe kalauzolja el az olvasót.

Sajnálattal vettük tudomásul, hogy későbbre halasztották a *Regulyverzum* elnevezésű honlap bemutatását. A nagyszabású projekt célja a Reguly Antal életével kapcsolatos dokumentumok minél teljesebb bemutatása.

Csúcs Sándor

Szíj Enikő 80 éves¹

80 éves lett Szíj Enikő, a magyar finnugrisztika kiemelkedő tudósa. Mivel erről az oldaláról az ünnepeltnek már több alkalommal írtak laudációt, most Csepregi Márta tanárnő kérésére a tudománytörténeti munkásságáról szeretnék röviden megemlékezni.

Ennek a megbízatásnak örömmel teszek eleget, hiszen az idők során néhány-szor részt vehettem abban a páratlan forráskiadó sorozatban, amelyet Szíj Enikő megálmodott, megszervezett, kiadott, szerkesztett, írt és jegyzetelt: a Bibliotheca Regulyana sorozatban.

De előbb röviden a többiről is!

Ünnepeltünk Sárváron született 1944. augusztus 15-én. A könyvek és az irodalom szeretete, a kultúra megbecsülése magától értetődött abban a családban, ahol az édesapa, Szíj Rezső lelkész, író, könyvkiadó formálta lányai gondolkodását. Rövid közoktatásbeli kitérő után – a XXII. ker. Baross Gábor telepi, később sokszor és szeretettel emlegetett általános iskolában eltöltött idők után – a Finnugor Nyelvtudományi Tanszék könyvtárosa, majd oktatója lett. Negyven év után e tanszék docenseként vonult nyugdíjba. Ez a nemrég 150 éves fennállását ünneplő tanszék lett az otthona.

Egyetemi pályáján tanított szinte minden, a tanszékhez kapcsolódó tárgyat, és sokat köszönhet neki a Károli Gáspár Református Egyetem is, ahol szintén oktatott finnugrisztikát. Oktató- és kutatómunkáját 2000-től négy évig Széchenyi professzori ösztöndíj ismerte el. A rokon nyelvek közül leginkább a permi nyelvekkel foglalkozott, egyetemi doktori értekezését 1970-ben *A szöveg-fonás szókinccse* a permi nyelvekben címmel írta, terepgyűjtésen alapuló kandidátusi disszertációja pedig 1987-ben *Udmurt (votják) rokonságnevek* címmel, orosz nyelven jelent meg az Akadémiai kiadónál 1998-ban.

Ifjú oktatóként 1972–1975 között a moszkvai Lomonoszov Egyetem magyar lektora volt, itt építette ki mai napig működő kapcsolatait. Hazajövele után sem engedte ezeket elhalványodni: a kilencvenes évekig szervezte a budapesti hallgatók kiutazásait nyelvrokonainkhoz, illetve később fordítva, a nálunk tanuló oroszországi finnugor nemzetiségű hallgatókat vitte el Magyarországra történetileg fontos városai, vidékeire.

Szíj Enikő bámulatosan kiterjedt hazai és külföldi, finnugor, orosz kapcsolati hálójával rendelkezik, fiatalabb és idősebb kollégákkal egyaránt, és élénk kultúrdiplomáciai tevékenységet folytat. Kezdetektől fáradhatatlanul szervezi és adatozza például az 1992-ben létrejött Finnugor Népek Világkongresszusa nevű szervezet

¹ A Nyelvtudományi Társaság Finnugor szakosztályának ülésén, 2024. október 15-én elhangzott köszöntő szerkesztett változata.

munkáját különböző tisztségekben és rangokban. A Világkongresszusok anyagát ő rendezi sajtó alá, magyarul, oroszul, angolul. A finnugor kapcsolatok fenn-tartása, nyelvrokonaink támogatása a mostani oroszországi helyzetben még fontosabbá vált. Megalakulásától kezdve ott van a Kalevala Baráti Körben, alapításától fogva a Magyar–Finn Társaság alelnöke, majd elnöke. Felsorolhatatlan számú konferencia, testvérvárosi rendezvény, iskolai program, előadás fűződik a nevéhez.

Hasonlóan a tudományos közéletben is fontos szerepet tölt be. A Magyar Nyelvtudományi Társaság választmányi tagja. 1980–1985 között az MTA Uralisztikai Komplex Bizottságának tagja, majd tíz éven át titkára volt. Az MTA Nyelvtudományi Bizottságának munkájából tagként, illetve 1997 és 2002 között titkárként vette ki részét. 1985 és 1990 között a Nyelvtudományi Közlemények szerkesztőbizottságában is dolgozott.

A tudományos élet mellett a nagyközönség is mély hálával tartozik Enikőnek. A Lomonoszov egyetemen töltött időnek köszönhető az a magyart mint idegen nyelvet oktató sikertankönyv, amit magyarul tanuló oroszul tudóknak írt, a *Курс венгерского языка* (Tankönyvkiadó, Budapest, 1979), és azóta is töretlenül népszerű (sőt, két alkalommal kalózkidrásban is terjesztették). Másik sikerkönyve a Panoráma kiadó útikönyv sorozatának *Finnország* kötete volt, az ún. kisútikönyv (1973) után jelent meg az 1979-es nagy változat, a nagy finn útikönyv történelmi fejezete pedig egyetemi tananyag is volt.

És most a tudománytörténeusről szeretnék szólni.

„A tudást kedvelő olvasó ebben a műben a legtöbbet fogja fellelni abból, amire nyelvünk Keletről tett szert. Hogy pedig Észak mit fog nyújtani ennek a témának a megvilágítására, azt kifejtteni az én feladatom lesz” – írta 1799-ben Gyarmathi Sámuel az Affinitas előszavában. S hogy a nyelvhasznításunk kezdete Északról, azaz a finnugor irányból mire tett szert, azt kifejtteni Szíj Enikő feladata lett. A nyelvhasznítás történetét a kivonatok és egymásról másolt megállapítások, ahogy mondogatni szokta, a „kézről kézre járó, csócsált idézetek” helyett az eredeti szövegekre, a forrásokra akarta alapozni. Ebből a forráskiadó szándékból nőtt ki a Bibliotheca Regulana sorozat hét kötete, amelynek ő a sorozatszerkesztője, illetve az egyes kötetek szerkesztője is. Az első kötet 1990-ben, míg a hetedik 2021-ben jelent meg, harmincéves pályát fogva át. Ezek a kötetek azonban jóval többek, mint egyszerű forráskiadások. „Egy művet akkor tudunk értékelni igazán, ha tisztában vagyunk azokkal a körülményekkel, amelyek közepette létrejöttek, és tudjuk, milyen volt a fogadtatásuk” – fogalmazott egyik tanulmányában (*A Gyarmathi-kori tudomány nemzetközisége*, 1999), és ehhez tartotta is magát. Minden kötet az adott forrás(oka)t kontextusba helyezve mutatja be, legyen az a kontextus újabb forrásközlés, ami az eredetit értelmezi, magyarázza, vagy táblázat, adattár, tanulmány.

Az első kötet Sajnovics 1768–1770. évi naplójának Deák András-féle magyar fordítása volt (1990), amelyet szerényen kísérő tanulmánynak és jegyzetapparátusnak nevezett imponáló ismeretanyag keretezett, olyan, amelyből akár monográfiát is lehetett volna írni.

A második kötetben már én is részt vehettem, amikor Enikő kezdeményezésére magyarra ültettem át a latin nyelvű *Demonstratio* nagyszombati kiadását, amihez ő fontos tanulmányokat és forrásközléseket csatolt (ELTE, Budapest, 1994).

A harmadik kötet Gyarmathi Sámuel *Affinitasa* lett, amelyet Koszorús István-nal fordítottunk, és az eredeti megjelenésének 200. évfordulójára, 1999-re időzítve adta ki Enikő (Tinta Kiadó, Budapest, 1999). A szűkszavú és feszes *Demonstratio* után az *Affinitas* elképesztő mennyiségű és kuszaságú szó- és népnévi anyagát biztos kézzel írta, rendezte, szerkesztette és jegyzetelte – teljesen új kutatási területeket nyitva meg, amikor tisztázta a mű helyét és filozófiai háttérét, a romantikus göttingai iskola magyar befolyását.

A következő kötetek a sorozat nevét is adó tudóssal, Reguly Antallal foglalkoztak, akiről a világon legtöbbet Szíj Enikő tudja. Korábban már egy forgatócsoporttal bejárta Reguly kutatóútjának helyszíneit, és attól kezdve mindent feltárt Reguly életéről és munkásságáról. Neki köszönhetően tisztázódott, hogy mi történt (vagy nem történt) a gyűjtőútról hazatért Regulyval, ki és hogyan dolgozta fel az eredményeit. A 4. kötet Reguly munkásságából a zenei gyűjtésekkel foglalkozott (*Reguly Antal „hangjegyre szedett” finnugor dallamai*), ezt Lázár Katalinnal közösen adták ki (Tinta Kiadó, 2000).

Az 5. kötet, a *Календарий* az V. Finnugor Világkongresszus tiszteletére jelent meg, ebben Reguly 1843 és 1846 közötti szibériai útinaplójának orosz fordítása szerepelt (Tinta Kiadó, Budapest, 2008).

És végül 2013-ban a 6. kötet, a *Reguly és a tudomány „zománcza”*, amely a rá jellemző szerénységgel az *Életrajzi és kortörténeti adalékok 1.* alcímet viseli, de természetesen jóval több annál: nagy összegző forrásgyűjtemény, melynek fejezetei gazdagon adatolják Regulynak az oroszországi út utáni itthoni tevékenységét, hazai és nemzetközi kapcsolati hálóját, az általa és róla írt munkákat, térképészeti tevékenységét (Finnugor Népek Világkongresszusa Magyar Nemzeti Szervezete – Tinta Kiadó, Budapest).

A 7. kötet 2021-es évszámmal ismét a *Demonstratio*é lett. A lappföldi expedíció (1768–69), majd a nagy mű első (1770) és második (1771) kiadásának 250. évfordulója kapcsán ezúttal a *Demonstratio* két kiadása közül az elsőt, az eredetit dolgoztuk fel. A két kiadás keletkezéstörténete, a betoldások, elhagyások, átírások kérdése vagy a lappok (számik) korabeli ábrázolása új tudománytörténeti eredményeket hozott, és Enikő legutóbbi publikációi is főként ehhez a témához kapcsolódnak.

De a tudománytörténeti adattárak közé tartozik például a *Turán* című folyóirat 1913, 1917–1918, 1921–1944 finnugor mutatója is, amelyet Egey Emesével állított össze (Tinta, 2002).

Jelenleg Simon Lindheimnek a *finlandiaiak és a lappok* eltérő eredetéről szóló 1775-ös munkájának kiadásán dolgozik, és örülök, hogy a latin nyelvű mű magyar fordítását rám bízta.

Enikő tudományos sikereinek kulcsa a személyiségében rejlik: becsületesség, nyitottság, következetesség. Becsületesség a tudománnyal szemben, ami nem engedi meg a legkisebb felületességet, a másodkézből való idézeteket, megállapításokat. Ha valamit leírt, akkor az olvasó biztos lehet abban, hogy amit és ahogy közölt, annak százszor járt utána, és eredeti forrásból ellenőrizte. A nyitottság, amellyel más tudományterületek, elméletek felé közeledik, és hajlandó párbeszédre laikusokkal is, még akár a finnugor nyelvrokonságot ellenzőkkel is. A következetesség, amivel a tudományos meggyőződését és saját értékrendjét képviseli – bárhol, bármilyen fórumon, bárkivel szemben. És tegyük hozzá azt a humort is, amellyel a világot szemléli, és ami segít megőrizni friss látásmódját.

Pályája során számos elismerésben részesült. Elnyerte a Magyar Nyelvtudományi Társaság Fokos díját (1982), tulajdonosa a finnországi Kalevala éremnek (1985), az Oktatási Minisztérium Kiváló Munkáért kitüntetésének (1987), és megkapta a Finn–Magyar Társaság arany érdemjelméjét is. 2004-ben a Finn Köztársaság elnöke a Finn Oroszlán első osztályú érdemrendjét adományozta neki. Könyveiért megkapta a Panoráma, a Corvina és a Tankönyvkiadó nívódíjait. 2023-ban pedig a Magyar Érdemrend Lovagkereszt polgári tagozat kitüntetésben részesült.

C. Vladár Zsuzsa

✱

Kati, István, Szeged

Nem akarok laudálni, nem is tudok. Adatokat, életrajzot, bibliográfiákat mindenki böngészhet egyetemi honlapokon, mtmt-ben, mindenféle osztó és megosztó felületen. De szögezzük le, bármennyire is meglepő: Sipőcz Katalin 60, Kozmács István 70. Ez az apropó, de erről többet egy szót se. Ők sem örülnének egy életrajzi és szakmai áttekintésnek, s nem azért, mert azzal ne lehetne *simán* kitölteni az itt rendelkezésre álló terjedelmet. Meg hát dolgoznak még, dolgozza-

nak is, bővíljenek azok a listák. Szóval onnan kezdem, ahonnan el tudom kezdeni.

Valamikor a '90-es évek elején, de azért mégsem rögtön a rendszerváltás után léptem be a szegedi bölcsészkarra, és lényegében a finnugor tanszékre. Legyen ez is kerek szám, mondjuk 30 éve. Mikola Tibor vezette akkoriban a Finnugor Nyelvtudományi Tanszékot, de az éppen akkoriban, az országban először Szegeden induló doktori képzés miatt, vagy más miatt, hiszen még dékán is volt 1992-ig, graduális hallgatókkal már nem nagyon foglalkozott. A magyar szakosoknak kötelező *nagy* uralisztika előadást sem ő tartotta már az AudMaxban, és – ezt sem tudom miért, de – nem is a tanszék valamely rutinosabb tagja. Hanem a rendkívül hosszú hajú Sipőcz Katalin, akinek épp akkortájt jelent meg a *Vogul nyelv színnevei* című monográfiája, „kisdoktoriája”, amelynek előzménye egy diákköri dolgozat volt, és – ha jól tudom – a dolgozat alakulásában a Tanár Úr keze is benne volt. Kati ekkor tett egy nagy lépést abba az irányba, hogy a magyarországi manysi kutatások központja nemcsak hogy Szeged legyen, hanem ő, „A Sipőcz”.

Mikola csapata volt Kati, István, Edit, Ildi, Dorisz, sőt Juli is, majd a Tanár Úr halála után, már a 21. századba átlépve jött Marianne (és hozta magával a pesti manysit), és ők együtt, de külön-külön is formálták a szegedi finnugrisztika arculatát. Ez volt az alapecept, amit színezték-fűszereztek hosszabb-rövidebb ideig a legelső doktoranduszfecskék Johanna, Bea, Judit akkoriban, aztán Erika, Bogi, Betti. A lektorokról nem is beszélve, főleg a finnekről, de persze észtek, mordvinok, udmurtok is. Biztosan kihagytam valakit, lehet a szememre vetni. Közben valahol-valamikor én is be- és felléptem ebbe, benne is vagyok egy ideje, de az ember ne jelölje ki a saját helyét, keresgélje más, ha akarja.

Aztán mind a ketten eltűntek pár évre, Kati Jyväskyläben volt magyar lektor, István, nagyjából, de nem pontosan ugyanezen évek alatt Izsevszkben. Ez azt is jelenti, hogy én őket tanárként alig-alig ismertem. Az viszont egyértelmű, hogy ez a két ember az 1990-es évek eleje óta jelenti Szegedet. Még ha István, koránál fogva is, az elmúlt években már kevésbé. Elrabolta Nyitra, persze jó értelemben.

Valamikor a 80-as évek végén, 90-es évek elején némileg megváltozott a légkör a tanszéken. A rendszerváltás biztosan szerepet játszott ebben – a szegedi bölcsészkar pedig szerepet játszott a rendszerváltásban –, de az is, hogy Kati évfolyamáról sokan kerültek be és dolgoznak a mai napig a bölcsészkaron mint például Németh T. Enikő, Gécseg Zsuzsa, Zsigri Gyula nyelvészek vagy éppen az író-irodalomtörténész Szilasi László. Nem mintha az addigi légkör rossz lett volna, csak más. Tradicionálisabb. Mondják az idősebbek. A változásban *állítólag* főszerepet játszott István *lazább* személyisége is. Gyakoribbá váltak a közös programok, kiskarácsonyok. Az első társasjáték, az *Utolsó tavdai manysi*. Meg a 90-es évek elején gyakoribbá vált tanulmányutak Udmurtiába, Nyugat-

Szibériába. És persze a gyorsan növekvő hallgatói létszám, a finnugor B szak, aztán pár évig A szak.

Régi bölcsesség, hogy a tanároktól akkor is lehet tanulni, ha órákon egyébként nem találkozol velük. Ha csak figyeled, olvasod őket. Így másolódunk. Ellesünk tőlük. Katitól a precizitást, a határok be- és megtartását, de a határokon belül a teljes kimaxolását a dolgoknak – ebből a szempontból ez bizonyos be- és lezárt-ságot jelent. Addig elemezz, ameddig a takaró ér. Amit a nyelvi adat és a források megengednek. Istvántól mást: a totális nyitottságot, a nyílt kíváncsi-ságot, a gyakorlatiasságot, és – nem jut eszembe jobb szó –: életrevaló szociali-záltságot. És persze attól függetlenül, hogy ezek saját egyéniségükből is fakadnak, bizonyos mértékig ők is másolódtak. Akiben ez a két típus, attitűd összeért: Mikola Tibor. Zárkózott, precíz, de mindenre mindig nyitott és kíváncsi.

Istvánhoz mint egy szamojéd réntartóhoz definíciószerűen hozzátartozik az állandóan mozgásban levés. Természetesen veleszületett, mondhatni elidegenít-hetetlen tulajdonsága ez. „Kozmács tanár urat hol találom?” – hangzik az ezredforduló egyik gyakori kérdése kopogtatás után. Az biztos, hogy Kecskemét, Izsevszk, Szeged, majd Izsevszk és Szeged mellett/helyett inkább Nyitra Bermu-da három- vagy négyszögében szokott el- és feltűnni. Aki ült már mellette az anyósülésen, az tudja leginkább, hogy ez neki sokkal egyszerűbb, mint az elsőre tűnik. De ne lepődjön meg senki azon sem, ha Finnország vagy a Kárpát-medence bármely városában István jön szembe gyalog, vonattal, személygépjár-művel. De kérdezni ő is tud, nem csak én tőle. Konferenciákon, előadásokon, órákon, vagy csak úgy. *Minek magának Eeva-Liisa Manner?* – kérdezte tőlem valamikor... szóval régen. A válaszomra nem emlékszem, de abban biztos vagyok, hogy ez volt az első beszélgetésünk.

A másik, ami Kozmács István inherens, és szempontunkból releváns tulajdon-sága: a vitakészség, a vitahelyzet megkeresése, megtalálása, maximális kihasználása és kiélvezése. Jó pár évvel ezelőtt vettük a bátorságot és elmentünk ketten Zsámbékra konferenciázni. A főszervezője a Diófa-kör volt, Czákó Gábor veze-tésével, ebből tán kitalálható, hogy az eseményen a tudomány határai kitágultak, vagy legalábbis megpróbálták kitágítani, inkább kevesebb, mint több sikerrel. Egy ismert „nyelvrégész” a százezer (lehet, hogy túlzok, legyen inkább csak tízezer, elég az) éves magyar nyelvről beszélt. Az első kérdező Kozmács István volt. Hogy mit kérdezett, arra nem emlékszem, ugyanis tudományos, na jó, „tudományos” eseményen egészen addig még (és azóta sem) volt halálfélelmem. De az én reflexeim nem úgy működtek, hogy menekülési útvonalat keressek, hanem a lehető legkisebbre húztam össze magam, amikor István egyszerű és logikus kérdéseivel a teljesen hallgatóságot magára haragította. Ha lett volna mivel, biztos megdobálják. Pedig ő csak mosolyogva kérdéseket tett fel.

Kati csendesebb. Nem hangos. Megfontoltabb. Az óráin is. Nem tudjuk milyen, amikor *kiakad*, képes-e egyáltalán *kiakadni*. Idézek egy hallgatói érté-

kelést: *Sipőcz tanárnő egy olyan személyiség, aki nem mutatja ki feltétlenül diákjainak a szakma iránti szenvedélyét, illetve érzelmeit. De aki bejár az óráira, az hamar rájön, hogy vérprofi nyelvész. Sőt, ha azt látja, hogy valaki motivált, megnyílik felé és még viccelődni is fog. Számomra ő nem azért maradt emlé-kezetes, mert stand-upolt volna az órákon, hanem azért, mert rendkívül segítőkész, nyitott és mindenekfelett jó ember.* – Nem én mondtam.

Ehhez, ennek felismeréséhez nem mindig elég egy félévet végig ülni. Ezt a manysis kurzusokon látom, amiken ha nem is veszek részt, néha áthallatszik a szomszéd szobából. Épp tegnap hallgattam bele: a csendes kezdő Manysi 1-hez képest a Manysi 3 kurzus mint egy kávéházi csevej...

Itt most befejezem, három oldal, valahova tán ki kéne futtatni ezt a szöveget, hogy legyen kerek, mint az elején a számok, de semmiképp sem akarom még lezárni. Majd talán öt év múlva innen folytatom. Lesz apropója.

Szeverényi Sándor

A térdeixis és perspektívák vizsgálata a nganaszanban

Írásom azon vizsgálatom eredményeit mutatja be, amely a nganaszan nyelv 'jön' és 'megy' jelentésű alapigéinek kognitív nyelvészeti szempontú elemzését foglalja magában. Munkám célja a *konid'i* 'elmenni' és *tujś'a* 'megjönni' mozgásigék elemzése a térdeixis és a perspektivizáltság elméleti keretében.²

A világ nyelveiben jelenlévő 'jön' és 'megy' igék jelentéseit gyakran a beszélő helyzetéhez képest határozzák meg, 'a beszélő felé mozog' és 'a beszélővel ellentétes irányba mozog' megfogalmazásban (l. Talmy 2000: 56). Azonban már Fillmore (1971/1975: 275), Wilkins és Hill (1995: 212) és mások megállá-pították, hogy ezeket az igéket nem érdemes kizárólag a beszélő kontextusában leírni, hiszen bármilyen más entitás, például a megszólított is szolgálhat deiktikus központként, ilyenkor pedig a 'jön' ige tulajdonképpen a beszélővel ellentétes irányba történő mozgást fog kifejezni. A 'megy' és 'jön' igék a deiktikus jelen-tésük által jelölik azt, hogy az adott mondatban a beszélő a beszédhelyzet mely résztvevőjének nézőpontjából (perspektívájából) fejezi ki az információt, emiatt a két igéről elmondható, hogy azok a mondatban perspektivikus tulajdonságot kap-

² A Kulturális és Innovációs Minisztérium EKÖP-24-3-SZTE-112 kódszámú Egyetemi Kutatói Ösztöndíj Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

nak (l. Tolcsvai Nagy 2017: 48). A témával való összefüggés miatt a vizsgált igék működését gyakran a perspektivizáció tükrében vizsgálják (l. például Sanders – Spooren 1997). A következő példák a két ige perspektivikus tulajdonságát ábrázolják.

(1) *I am go-ing to Paris.*
 én AUX megy-GER PREP Párizs
 'Megyek Párizsba.' (Sanders – Spooren 1997: 87)

(2) *I am com-ing to Paris.*
 én AUX jön-GER PREP Párizs
 'Jövök Párizsba.' (Sanders – Spooren 1997: 88)

A (1) mondatban a beszélő saját perspektívájából fogalmazza meg azt, hogy Párizsba utazik. A választott nézőpontot a *go* 'megy' felszíni elem használata jelöli a *come* 'jön' igével szemben, hiszen a deiktikus központtal ellentétes irányba történő mozgást fejez ki, és mivel a megnyilatkozás pillanatában a beszélő még távol van Párizstól, így saját perspektívája kerül előtérbe az információ megfogalmazása során. A (2) mondatban ezzel ellentétben egy olyan entitás nézőpontja a hangsúlyos, aki már Párizsban van, ugyanis a beszélő továbbra sincs ott, a választás mégis a *come* igére esik. A hangsúlyos nézőpont, illetve a deiktikus központ itt a megszólítotté.

Kutatásom célja megfigyelni, mindez hogyan valósul meg a nganaszanban: ki lehet a deiktikus központ a *konid'i* 'elmenni' és *tuj's'a* 'megjönni' esetén, milyen perspektívák használatát engedi meg a nyelv a beszélőjének. Munkám elérhető anyanyelvi beszélő hiányában korpuszalapú, a *Nganasan Spoken Language Corpus* (Brykina et al. 2018) annotált, glosszált és fordítással ellátott anyagára (176 szöveg, 143,993 token, 34,888 szó) támaszkodik. A korpuszban nagyrészt folklórszövegek, valamint élettörténetekről szóló elbeszélések, illetve kisebb számban dalok és párbeszédek találhatók (Wagner-Nagy et al. 2018).

Ami a *tuj's'a* 'megjön, megérkezik' igét illeti, természetesen kifejezhet a beszélő felé történő mozgást, mint a (3) példában. A mondat tágabb kontextusából kiderül, hogy az egyik résztvevő, az aktuális beszélő a kérdést ((3) mondat) a kutatókról, pontosabban a nganaszan faluba érkezésükről teszi fel a másik résztvevőnek. Mivel a kutatók, akik a felvételt is készítették, így jelen voltak a beszélgetéskor, ugyanakkor a beszélők úgy tekintettek rájuk, mint akik nem értik az ő beszédüket, a nganaszan falutól távolról érkeztek, egyértelmű, hogy a deiktikus központ a beszélőnél, illetve annak kiterjedt környezetében van.

(3) *tə maad'a bi-kiāl'i tuj-huādu-ʔ bi-ti-n'i*
 hát miért víz-CAR jön-INFER-3PL.S VÍZ-DST-ACC.PL.1DU
huj-hiāađə-mi
 kér-IRR-1DU.S/O
 'Hát miért jöttek vodka nélkül, kértünk volna tőlük vodkát.' (TTD-ChND_080719_Dialog_conv.194)

Vizsgálatom azonban azt mutatja, hogy a nganaszanban sem csak a beszélő kontextusában meghatározható a 'jön' ige jelentése. A korpusz elbeszélő szövegeiben gyakran szerepelnek egyenes idézetek (l. Szeverényi – Sipőcz 2019: 132–133), amelyekben a 'jön' ige első személyű alakja számos alkalommal megjelent. Az első személy itt azonban nem a narrátorra, hanem a történeten belül megszólaló személyre vonatkozik, így a deiktikus központ az aktuális beszélőtől eltérő személy (itt épp Gyorakuo) lesz.

(4) [...] *tahariāa təti D'orakuə munu-banhu*
 [...] most az Gyorakuo mond-NAR.[3SG.S]
Ou tahariāa mađajt'ü-tə-mə tuu-ʔə təʔ
 EXCL most vendég-DST-NOM.SG.1SG jön-PF.[3SG.S] tudod
 '[...] Gyorakuo azt mondta: Ó, vendégem jött.'

(TKF_990823_Dolgans_nar.002)

Az ilyen mondatok azt is bemutatják, miért érdemes a 'jön' és 'megy' igék tér-deixisét a perspektivizáció viszonylatában vizsgálni. Egyenes idézés során nemcsak a deiktikus központ mozdul el a beszélőtől eltérő entitáshoz, hanem az ún. tudatosság szubjektuma is más lesz. A tudatosság szubjektuma az a személy, akihez a közölt információ hitelessége tartozik, azaz aki felelősséget vállal az elmondottakért (Sanders – Spooren: 87) – ennek a személynek a beszélőtől való elmozdulását a szakirodalom perspektivizációnak nevezi. Úgy tűnik, a nganaszanban perspektivizáció esetén a deiktikus központ is a megjelölt tudatosság szubjektumánál lesz.

Fillmore megfigyelését (1971/1975: 275), miszerint a 'jön' ige a megnyilatkozótól ellentétes irányt is jelölhet, a nganaszan is alátámasztja, noha alacsonyabb számban és arányban, amit egyébként a korpusz párbeszédeinek csekély mennyisége is okozhat. A következő mondat kontextusából kiderül, hogy a beszélő a megnyilatkozás elhangzásakor már nem tartózkodik a megszólított házában, az ige kiválasztásakor a megszólított perspektívájához alkalmazkodik.

- (5) *mənə tə ma-tə d'a tuj-s'üə-m*
 én hát sátor-GEN.SG.2SG ALL.[LATADV] jön-PST-1SG.S
maad'a ŋua-rə təl'ü-hü
 miért ajtó-2SG bezár-INTER.PST.[3SG.S]
 'Én eljöttem hozzád, miért volt zárva az ajtód?' (TTD-ChND_080719_Dialog_conv.049)

Ehhez hasonló mondatok a folklórszövegek párbeszédeiben is megtalálhatóak. A következő mondatban a megszólított sátra a célpont, ahol a megnyilatkozás pillanatában egyikőjük sem tartózkodik. Mivel ez egy egyenes idézet, azt is példázza, hogyan viselkedik a *tuj's'a* perspektivizált mondatok esetén.

- (6) *kanġü-t'äi-? kanġü-t'i-? tuj-muhuān-suðə-mi*
 amikor-EMPH.EXCL-ADV amikor-EMPH-ADV jön-HAB-FUT-1DU.S/O
maðaj-s'a
 látogat-INF
 'Valamikor eljövünk meglátogatni téged.'
 (ChND_061025_Haljmira_flks.409)

A deiktikus központ egyébként egy, szintén a beszélőtől eltérő, harmadik személyű alany is lehet.

- (7) *koruða-ʔa kunsidə s'ajbə*
 ház-AUG.[GEN.SG] PP.bentről hét
basa l'üəʔsa tuu-ʔə
 vas orosz jön-PF.[3SG.S]
 'A házból hét vasoroszt jött.' (MVL_080304_NjomuKamleguNy_flks.170)

A (7) mondatban a fókuszban egy katona van, akit a beszélő követ az elbeszélés során, és akit deiktikus központnak jelöl ki a 'jön' ige használatával.

A *konid'i* ige a deiktikus központtól távolodó mozgást fejez ki. A deiktikus központ persze lehet a beszélő: a (8) példában egy esküvőről van szó, amely a beszélő pillanatnyi elhelyezkedéséhez képest távol van.

- (8) *tə mənə mənə-raa-nə koni-suðə-m*
 hát én én-LIM-OBL.1SG megy-FUT-1SG.S
 'Hát, én elmegyek [az esküvőre].' (KES-PED_080718_Dialog_conv.010)

Ez az ige is előfordul olyan első személyű mondatokban, ahol az első személy nem az aktuális beszélőt (vagyis a narrátort) jelöli, hanem egy elbeszélés vagy folklórszöveg szereplőjét, akinek a megnyilatkozását egyenesen idézi a narrátor. Az egyenes idézetben a tudatosság szubjektuma sem az aktuális beszélő, hanem az idézett szereplő, azaz perspektivizáció történik. A (9) mondatban az eredeti megnyilatkozó szülei nemcsak hozzá, hanem a narrátorhoz sincsenek közel, így semmilyen szempontból nem lenne indokolt a *tuj's'a* használata. Az egyenes idézés és a tudatosság szubjektumának áthelyezése miatt viszont egyértelmű, hogy a *konid'i* deiktikus központja nem lehet a narrátor, hiszen ilyenkor egy tőle teljesen független szituációról van szó, ahogyan az a *tuj's'a* esetén is történt a (4) és (6) mondatban. A *konid'i* deiktikus központja tehát itt a narrátortól, az aktuális beszélőtől független.

- (9) *n'emi-nə d'a d'esti-nə*
 anya-GEN.SG.1SG ALL apa-GEN.SG.1SG
d'a koni-gəl-ku-ðəm
 ALL megy-TEMP-IMP-1SG.S
 'Elmegyek anyámmal és apámmal.' (ChKD_72_ManyTents_flks.151)

A deiktikus központ ennél az igénél is gyakran egy harmadik személy, a távolodó mozgás így a beszélőtől függetlenül fejeződik ki.

- (10) *maðu-ʔ kad'a d'aa-gəl'i*
 sátor-GEN.PL közel ALL-EMPH.[LATADV]
n'i-gə-ti koni-ʔ tən'iā-rāi-ʔ
 NEG-ITER-PRS.[3SG.S] megy-CNG szóval-LIM-ADV
nən'd'i-kə-ti kəndə-tu kad'a-nu
 áll-ITER-PRS.[3SG.S] szán-GEN.SG.3SG közel-LOCADV
 'Nem is megy közel a sátrához, csak a szánjához közel áll.'
 (ChND_041212_Girl_flkd.055)

A *tujs^{1a}* igével ellentétben a *konidⁱ* igére nem jellemző, hogy a megszólítotthoz kerüljön a deiktikus központja, és a beszélő felé közeledő mozgást fejezzen ki. Ha a megszólítotthoz képest is távolodó a mozgás, a célpont csak olyan lehet, amely nincs közelebb a beszélőhöz, mint a megszólított, ezáltal nem felé történik a mozgás, lásd (11)-es folklórszövegben szereplő, perspektivizált egyenes idézet.

(11) *mað-u-tu* *d'a* *koni-ŋi-ri?*
 sátor-ep-gen.pl.3sg all megy-imp-2pl.s/o
mənə *ŋonə-nə*
 én maga-OBL.1sg
 'Menjete a sátrukba, (hagyjatok) egyedül.' (ChND-
 KES_061107_Berizenaa_fld.062)

Az elemzett példák alapján is jól látható, hogy a nganaszanban milyen módon használható a *konidⁱ* 'elmenni' és a *tujs^{1a}* 'megjönni' oppozíció, és hogy áll mindez összefüggésben a perspektívákkal, valamint a perspektivizációval. Amíg a 'jön' egy bizonyos deiktikus központ felé, a 'megy' azzal ellentétes irányba történő mozgást fejez ki. A kutatás során kiderült, hogy a deiktikus központ, amely egy megnyilatkozás kiindulópontjaként szolgál, nem kizárólag a beszélő lehet. Mind a *konidⁱ*, mind a *tujs^{1a}* kötődhet egy, a beszélő beszédhelyzetétől független harmadik személyű szereplő deiktikus központjához – ilyenek nagy számban fordulnak elő a korpuszban, különösképp, hogy számos folklórszöveg és elbeszélés főként ezeknek ad teret. A két ige között az a különbség, hogy amíg a *tujs^{1a}* esetében a kiindulópont elmozdítható a megszólított részére, és ezáltal az ige a beszélővel ellentétes irányba való mozgást fejez ki, a *konidⁱ*re ez nem jellemző.

A nganaszanban összefügg a deiktikus központ aktuális beszélőtől való elmozdítása a perspektivizációval. A dolgozatomban bemutatott példákban minden esetben, amikor a tudatosság szubjektuma nem az aktuális beszélő, hanem az, aki az egyenesen idézett megnyilatkozást valójában megfogalmazta, a deiktikus központ is elmozdul hozzá. Megjegyzendő azonban az is, hogy a deiktikus központ beszélőtől való elmozdulása nem kizárólag perspektivizált mondatokban valósulhat meg, hanem olyanokban is, ahol a tudatosság szubjektuma maga a beszélő.

Munkám célja a nganaszan nyelv egy jelenségének kognitív nyelvészeti szempontú vizsgálata volt. A szamojéd nyelvek kutatásában erre kevés példa van. Noha anyanyelvi beszélők hiányában korpuszalapúra korlátozott kutatás limitáltabb eredményeket adhat, ez nem azt jelenti, hogy a korpusz adta lehetőségeket nem kell kihasználni.

Rövidítésjegyzék

1 első személy	INF infinitívusz
2 második személy	INFER inferenciális
3 harmadik személy	INTER interrogatív mód
ABL ablatívusz	ITER iteratív képző
ACC tárgyeset	IRR irreális mód
ADV határozószó	LAT latívusz
ALL allatívusz	LIM limitatív képző
AUX segédige	LOC lokatívusz
CAR fosztóképző	NOM alanyeset
CNG tagadott igető	O határozott ragozás
DU duális	OBL függő eset
DST desztinatív	PF befejezett aorisztosz
EMPH hangsúly	PL többesszám
EXCL exklamatív	PREP prepozíció
FUT jövő idő	PRS imperfektív aorisztosz
GEN birtokos eset	PST múlt idő
GER gerundium	S határozatlan ragozás
HAB habituatív képző	SG egyesszám
HES hezitáció	TEMP temporális képző
IMP felszólító mód	

Bibliográfia

- Brykina, Maria – Valentin Gusev – Sándor Szeverényi – Beáta Wagner-Nagy 2018: "Nganasan Spoken Language Corpus (NSLC)." Archivált, in Hamburger Zentrum für Sprachkorpora. 2. verzió. [http://hdl.handle.net/11022/0000-0007-C6F2-8 2024.11.28. 21.06]
- Fillmore, Charles J. 1971/1975: *Lectures on Deixis*. Indiana University Linguistics Club, Bloomington.
- Sanders, José – Spooren, Wilbert 1997: *Perspective, subjectivity, and modality from a cognitive linguistic point of view*. In: Wolf-Andreas Liebert – Redeker, Gisela – Waugh, Linda (szerk.): *Discourse and perspective in cognitive linguistics*. John Benjamins, Amsterdam & Philadelphia. 85–112.
- Szeverényi Sándor – Sipőcz Katalin 2019: *Szibériai uráli nyelvek idéző szerkezetei*. In: *Nyelvelmélet és kontaktológia 4*. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészeti- és Társadalomtudományi Kar, Budapest, Piliscsaba, 2019. 127–146.
- Talmy, Leonard 2000: *Toward a cognitive semantics. Volume 2*. Massachusetts Institute of Technology. Cambridge.

- Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.) 2017: *Nyelvtan*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Wagner-Nagy, Beáta – Szeverényi, Sándor – Gusev, Valentin 2018: *User's Guide to Nganasan Spoken Language Corpus*. WPCL 1. Szeged – Hamburg [https://ojs.bibl.uszeged.hu/index.php/wpcl/issue/view/810 2024.04.22. 21:25]
- Wilkins, David P. – Hill, Deborah 1995: When “go” means “come”: Questioning the basicness of basic motion verbs. *Cognitive linguistics* 6 (2/3), 209-259.

Vojter Kitti

✱

Kerecsi Ágnes köszöntése³

Kedves Ági!

Nekem jutott az megtisztelő és tényleg örömteli feladat (ami nem is feladat), hogy a Reguly Társaság nevében köszönhetlek. Ez leginkább jelenlegi, a társaságon belüli pozíciónak szól, ugyanis a jelenlevők között is vannak szép számmal olyanok, akikkel mind szakmai, mind baráti szempontból régebbi és szorosabb szálak kötnek Téged össze.

De ennek van egy előnye is. Ha az ember köszöntésre készül, akkor először végiggondolja a saját, személyes szemszögéből, hogy közvetve vagy közvetlenül mit is kapott az ünnepelttől az elmúlt években, akár évtizedekben. És ahogy átgondoltam, a *közvetett* pozitív hatásokból akadt szép számmal, és biztos vagyok abban, hogy ez egyfelől mivel indirekt, így valamennyire általánosítható. Vagyis ami nekem „útravalóul” szolgált, az másnak is, minimum nagyjából az én generációmnak az lehetett és volt – és még lesz is, másfelől pedig, hogy én ezt személyesen tanúsítom, saját élményeim mondatják mindezt, az igazolja, hogy ezek nem üres szavak.

Ami még inkább „indokolttá” teszi a társaságbeli köszöntést, hogy azok a célok, amelyeket a társaság annak idején, indulásakor megfogalmazott magának, ahhoz te attól függetlenül is kapcsolódsz, szakmailag és szemléletmódban is –: legyen az kiállításszervezés, elsősorban az 1996-ban, a Néprajzi Múzeumban rendezett kiállítás, könyveid, előadásaid. És amelyek mögött számtalan munka,

terepmunka, és terepmunka során szerzett barátok, ismerősök is állnak, legyenek azok magyarok, hantik vagy épp udmurtok.

Mielőtt elindultam ide otthonról, a könyvespolcomról gyorsan lekaptam párat a számomra legfontosabb Kerecsi munkák közül. Így *Rokon népek és őshazák*, 1996. Ez a már említett 1996-os kiállításhoz készült. Aztán a *Hideg ország varázslói* ugyanabban az évben jelent meg. És szorosan kapcsolódik hozzá *Szibériai rokonaink*, a Winkler Erzsébettel közösen jegyzett kötet. Végül, ami szerintem nagyon fontos kötet, illetve a legszebb, az *Obi-ugor viseletek / A Néprajzi Múzeum tárgykatalógusai* (2010).

S ha már szóba hoztam az 1996-os esztendőt. Én akkoriban másod- vagy harmadéves finnugor szakos hallgató voltam Szegeden, és egyedül utaztam „fel”, hogy megnézzem a kiállítást. Tudom, mert mások mondták, hogy az a kiállítás mennyire sokat jelentett akkoriban sokaknak. Mekkora élményt, motivációt jelentett, hogy megvalósították azt a kiállítást egy remek csapattal.

Ez Kerecsi Ágnes „közvetett hatása”. A szubjektív, közvetlen pillanatképek közül egyet villantok fel.

Említettem, hogy mi szoros kapcsolatban nem voltunk, nem vagyunk, alapvetően más tudományos és földrajzi területeken tevékenykedtünk, ritkán beszélünk vagy levelezünk, de az éppen ezért árul el nagyon sokat a személyiségedről, hogy a telefonszámom el van mentve a telefonodban. Ezt onnan tudom, hogy amikor legutóbb, pár hete, nem is olyan régen, augusztus elején félve felhívtalak, úgy szóltál a telefonba, hogy *szia sasa*. Aztán persze, jött a nagy sóhaj, majd – nem szó szerint idézve, de kb. – *miben kellene segíteni?* Én meg elmondtam, nyár közepén, hogy lektorálni kellene két cikket, nem tudunk mást, aki jobban értene a témához. *Augusztus végéig talán* – mondtad bizonytalanul, aminek az eredménye végül az lett, hogy augusztus 20-a előtt megkaptam a véleményeket. Sose mondasz nemet, és amit megígérsz, azt meg is csinálod.

De miért? Azt te magad válaszoltad meg, a neten található ars poeticádban:

Miért csinálja ezt a munkát az ember már évtizedek óta? Egyfelől szeretné megvalósítani azt a tudományos elképzelést, amivel elindult ezen a pályán. Másrészt szeretné egy kicsit visszaadni nekik abból a sok jóból, abból a sok segítségből, amit ők adtak nekem, és segíteni eljuttatni a híriket Európába és a nagyvilágba. Legyenek ezek a szibériai hantik, vagy az európai részen élő udmurtok –, akiknél szintén vannak olyan helyek és olyan családok, akikhez nagyon mély, szoros baráti kapcsolat fűz.

(...) És nem utolsó sorban egyfajta misszióknak érzem segíteni az oroszországi kis finnugor népek nyelvének, hagyományainak, kultúrájának megőrzését és fennmaradását.

Azt kívánjuk, hogy legyen ez még így nagyon sokáig. Isten éltesse!

Szeverényi Sándor

³ Elhangzott 2024. október 18-án a Reguly Társaság Rokon Népek Napja alkalmából rendezett ünnepségen.

„Vannak, akik a szívükben többé-kevésbé finnek érzik magukat”

40 éves a Kalevala Baráti Kör

2024. október 5-én a Deák Téri Evangélikus Gimnázium dísztermében felejtetlen hangulatban, sokoldalú program keretében ünnepeltük a budapesti finn-barátok egyesülete, a Kalevala Baráti Kör 40. születésnapját.

Az ünnepséget Pertti Anttinen finn nagykövet is megtisztelte a jelenlétével. Koppányi Miklós, a kör alapító tagja, aki tehát személyesen vett részt a kör negyven évében, gazdag beszámolót tartott a kör színes történetéről, sok érdekességet hallhattak tőle a jelenlévők. A harmadik felkért előadó, Paczkó Alma tizenhét éves finn–magyar budapesti gimnazista volt. Alma a baráti kör tevékenység harmadik generációs tagjaként arról beszélt, a kortársait a baráti kör élet nem igazán érdekli. Mégis arra szeretné biztatni az embereket, vegyenek részt a baráti körök rendezvényein, élőben is, ne csak online találkozzanak egymással az emberek.

Az est második fele szavak és közös nyelv nélkül is élvezhető volt, hiszen először Malmos Edit vezényletével a Kalevala Kórus kedélyes éneklése derítette jó kedvre az ünneplő közösséget, majd az Anima Musicae Kamarazenekar vonósötöse gyönyörűen adta elő magyar–finn műsorát, többek között Jean Sibelius *Andante festivo* c. művét.

Az este végén ünnepi fogadás is következett, melynek kezdetén Székely Ákos elnökségi tagunk mondott köszöntőt magyarul és finnül. Nagyon szépen köszönjük minden résztvevőnek és mindenkinek, aki megemlékezett rólunk!

Részletek Pertti Anttinen finn nagykövet beszédéből

Az elmúlt héten, október elsején ünnepeltük Finnországban Miina Sillanpää napját, amely nap egyúttal a civil szerepvállalás és az egyesületek napja is. Miina Sillanpää, aki annak idején aktívan tevékenykedett a Helsinki Háztartási Alkalmazottak Egyesületében, fontos szerepet játszott a finn jóléti társadalom kiépítésében; rámutatott a társadalmi egyenlőtlenségekre, és a gyermekek és fiatalok biztonságos életének biztosításán, a nemek közötti egyenlőség előmozdításán, valamint az idősellátás javításán munkálkodott. Amikor Finnországban a nők 1906-ban megkapták a választójogot és egyúttal választhatóvá váltak, az első 19 nő között volt, akiket a következő évben beválasztottak a parlamentbe. Sillanpää 38 éven át volt parlamenti képviselő, 1926-ban pedig Finnország első női minisztere lett.

Lehet, hogy most sokukban felmerül a kérdés, mi a jelentősége a civil szerepvállalásnak egy hangsúlyozottan politikamentes egyesületben? Nagyon is sok: a magyar–finn körök olyan értéket képviselnek országaink kapcsolatában, amelyért sok kollégám irigyelhet. Nekik köszönhetően országaink között létezik egy olyan szoros háló, amely a kölcsönös érdeklődésen, és ami a legfőbb: személyes, baráti kapcsolatokon alapul. Diplomataként könnyű erre a meglévő alapra építeni.

Koppányi Miklós alapító tag beszédéből

Megalakulásunkra a csodával határos módon kerülhetett sor, hiszen a rendszerváltás előtt az akkori hatalom, enyhén szólva nem vette jónéven, pontosabban fogalmazva nem adott teret az ilyen egyéni elképzeléseknek. A Hazafias Népfront Országos Tanácsa akkori reform-gondolkodású elnökének, Pozsgay Imrének bátor elhatározására volt szükség ahhoz, hogy a Népfront keretein belül sikerre juthasson ifj. Fasang Árpád zongoraművész kezdeményezése egy, a finn kultúra megismertetését célul kitűző baráti kör létrehozása. A régi Kalevala megjelenésének közelgő 150 éves jubileuma kínálta a kedvező lehetőséget a névválasztásra. Így a Fészek Klubban 1984. október 24-én Kalevala Baráti Kör névvel megalakulhatott a szervezetünk.

Első elnökünknek Varga Domokos írot, Kalevala fordítót választottuk. Ezzel új szintre emelkedtek a finn kultúra és nyelv iránt érdeklődő magánszemélyek lehetőségei. Hónapról hónapra jól szervezett, magas színvonalú, számos érdekes témát felvonultató program várta az érdeklődőket az Almássy téri Szabadidő Központ nagytermében.

A kör taglétszáma hamarosan elérte a 350 főt. A lendületes kezdést követően a tagság javaslatait is figyelembe véve a tevékenységi körünk kibővült. Ifjúsági és tanári csere-látogatást szerveztünk, kórusok és néptánc csoportok vendég szereplését segítettük. Különböző szintű nyelvoktatást kínáltunk a finnül tanulni vágyók számára.

1990-ben megvalósult és sikeresnek bizonyult az első intenzív nyelvi tábor Balatonfüreden, igaz akkor még csak hazai résztvevőkkel. Varga Domokos és második elnökünk Pap Éva szerkesztő, műfordító vezetése alatt sikeres öt esztendővel indult a fiatal közösség élete.

A rendszerváltozás 1989-ben elhozta a Baráti Kör számára a teljes önállóságot és harmadik elnökünk Outi Karanko vezetésével új, lendületes fejlődést, újabb szintlépést eredményezett.

Pozsgay Imre elnökletével, Szij Enikő nélkülözhetetlen tikári szerepvállalásával ugyanez év februárjában megalakult a Magyar–Finn Társaság. Legnagyobb tagszervezeteként örömmel szélesítettük kapcsolatainkat az egyre szaporodó vidéki baráti körökkel.

Közös szabadtéri rendezvényeinknek kitűnő alkalmat kínáltak a juhannus, vagyis a Szent Iván napi ünnepek. A jó hangulatú együttlétek hasznos segítőkje lett a *Kevättuuli – Tavaszi szél* című igényes kiadványunk, amely 25–25 finn és magyar népdalt tartalmaz énekelhető fordítással.

Az 1991-es év fontos eseménye volt a Kalevala Kórus megalakulása Gerenday Endre karnagy vezetésével. Repertoárjuk folyamatosan bővült, szerepléseik száma gyarapodott. Második, jelenlegi vezetőjük, Malmos Edit irányítása alatt gyakran léptek fel kórustalálkozókon, templomi koncerteken vagy éppen jelentkeztek önálló koncerttel a Nemzeti Galéria kupolacsarnokában. Nemzetközi műsoraikkal bemutatkoztak Finnországban, Észtországban és az erdélyi közönség előtt is.

Zenei életünk másik büszkesége a Revontulet együttes. A Kör fiatal zenebarát tagjainak kezdetben alkalmi muzsikálása egyre inkább színpadra érett formát öltött. Finn és magyar népdalok, hangulatos örökzöld dalok és saját megzenésítésű versek előadóként másfél évtizeden át színesítették a fővárosi és vidéki finnbarátok ünnepi rendezvényeit.

A baráti kör életének igazi sikertörténete lett a nyári nyelvi táborok kiteljesedő rendszere, amely két évtizeden át szolgálta a kör valamennyi lényeges céljának megvalósítását intenzív módon, kéthetes időkeretbe sűrítve. A magyar és finn résztvevők a legkitűnőbb tanároktól Outi Karankótól, Irmeli Kniivilától és Simon Valitól szerezhettek egyetemi szintű nyelv-ismereteket. Szép számmal keletkeztek új ismeretségek, tartós barátságok. A délutánokat mindig egymás kultúrájának minél teljesebb megismerésének szenteltük.

Büszkék lehetünk arra, hogy működésünk mindenkor politikamentes volt. Az ifjúság megszólításában fontos eredménynek tekintjük a négyévente megrendezett finn iskolai heteket, melyek során körünk részéről sokan tartottunk, elsősorban a fővárosi iskolákban színes, vonzó, a fiatalokat érdeklő ismeretterjesztő órákat Finnországról. Az iskolák téma iránt fogékony tanárait CD-re szerkesztett anyagokkal segítettük, a gyerekek finn témájú memória játékkártyát kaptak ajándékba. Negyven óra is kevés lenne a negyven év fontos és emlékezetes eseményeinek felidézéséhez.

Végezetül mit kívánhatnék magunknak és az elkövetkező években hozzánk csatlakozó fiataloknak? Őrizzük meg ezt a tiszteletreméltóan gazdag, eleven örökséget és gyarapítsuk nyitott szívvel, okosan, a jól megtanult lankadatlan kitartással!

Paczkó Alma beszédéből

Paczkó Alma vagyok, finn–magyar budapesti gimnazista. Finnországban születtem, 11 éves koromban költözött családunk Magyarországra. Édesanyám finn, édesapám magyar, finn–magyar környezetben nőttem fel.

A finn nagymamám már az 1980-as években Kelet-Finnországban, Kuopióban, Győr testvérvárosában az ottani Finn–Magyar Baráti Kör aktív tagja volt, később már az elnöke is. Édesanyám is sok éven át aktív tagja volt a Kuopioi Baráti Körnek, és azóta, hogy Magyarországon élünk, a Kalevala Baráti Kör elnökségének a tagja.

Azt lehet mondani, hogy mint a harmadik generáció képviselője vagyok legalább valamilyen szinten benne a Magyarország és Finnország közti baráti kör tevékenységben. Sajnos úgy látom, idővel egyre jobban csökken a baráti körök szerepének a jelentősége. A Kuopioi Baráti Kör tavaly, 62 évig tartó működés után, megszűnt, mert már nem akadt elegendő érdeklődő, aki szeretett volna aktívan részt venni a baráti kör tevékenységeiben. Ugyanez történt sok más baráti körrel Finnországban is, Magyarországon is. Azoknál a baráti köröknél is, amelyek még léteznek, egyre csökken a tagok száma, és a tagok többnyire nem fiatalok.

Mi lehet ennek az oka? A kortársaimat miért nem érdekli a baráti kör élet? Az elmúlt évtizedekben a világ drámai változásokon ment keresztül. A technológiai fejlődés és az internet térnyerése újfajta kapcsolatokat és közösségeket teremtett. Mi fiatalok ma már könnyedén léphetünk kapcsolatba egymással világszerte, csupán néhány kattintással. Ez a globális összekapcsoltság sok tekintetben előnyös, viszont csökkentette az igényt a formális baráti körök iránt, amelyek korábban a különböző országok lakosai közötti kapcsolatok ápolására szolgáltak.

Továbbá régen a magyar–finn nyelvi rokonság is érdekelte az embereket, de a mai világban már mindenki beszél angolul, így talán többen is azt gondolhatják, minek is tanulni a világ „legnehezebb nyelveit”, a finnt és a magyart.

Mindettől függetlenül azt gondolom, fontos, hogy legyenek különböző országok közti baráti körök, amelyekben élőben is találkozhatunk, beszélgethetünk egymással. Bár az online kapcsolattartás hasznos és sok esetben elengedhetetlen, a személyes találkozások fontos szerepet játszanak a kapcsolatok mélyítésében. Az élő találkozások révén az emberek teljesebb és gazdagabb kapcsolatokat tudnak kialakítani: amikor személyesen találkozunk valakivel, a jelenlétünk erősebb érzelmi hatással lehet a másakra. Az együtt töltött idő és közös élmények mélyebb kötődést hoznak létre, ami erősíti a kapcsolatot. Az élő találkozások során megosztott élmények (például a Kalevala Baráti Kör által szervezett nyelvi kávézók, kirándulások, koncertek, előadások, kiállítások, ünnepségek) emlékeztetebbek és erősítik a közösségi érzést. Ezek az emlékek később is összekötik az embereket, míg az online térben nehezebb ilyen erős közös élményeket teremteni.

Ezekon kívül a Kalevala Baráti Kör azért fontos szerintem, mert a közös finnes tevékenységek a finn identitást erősítik meg az emberben. A finn identitás nem feltétlenül azt jelenti, hogy biológiailag finn vér folyik az ereinkben, vagy hogy papíron finn nemzetiségűek vagyunk. Azt hiszem, vannak köztünk, akik a szí-

vükben többé-kevésbé finnek érzik magukat, és ezt a fajta finn identitást is fontos megerősíteni.

Az új generációként a mi kezünkben van a világ jövője. Bízom benne, sikerül megtalálnunk a módját annak, hogyan lehet a barátság, a nemzetközi együttműködés és a közös értékek ápolása ismét vonzó és fontos a fiatalok számára is.

Az összeállítás készítette: Outi Tuppurainen

✱

Egy majdnem elfelejtett etnográfus Václav Marek és a számik

1. rész

2024 tavaszán felkérést kaptam Sipos Máriától, a Nyelvtudományi Kutatóközpont Uralisztikai kutatócsoportjának vezetőjétől egy archív számi fotóanyag kontextualizálására. Mindössze annyit tudtunk, hogy a képek a cseh fotográfus, Václav Marek munkái. Ami önmagából a fotóanyagból alaposabb kutatás nélkül is megállapítható volt számomra, az a képek keletkezési ideje volt (tehát a 20. század első harmada, közepe), valamint a viselet és a táji adottságok alapján azonosítani lehetett a svéd és norvég területek déli számi régióját. A felvételek a számi életvilág alapos dokumentálásának igényét sejtetik, hiszen a természeti környezet (jellemző táj, növények és állatok), a lakóter, a használati eszközök és a mindennapi tevékenységek mind részét alkotják a tematikának. És természetesen a számi emberek és a viselet, nem utolsó sorban a norvég és svéd gazdák, akikkel együtt éltek vagy közeli kapcsolatban voltak. Ha a képeket kiterítjük egy asztalon, meglevenedik a korabeli számi élet: a vadászati eszközök és technikák (halászhálók, fajdcsapdák), a rének körüli munkák, (terelés, fejés, füljelek vágása és kasztrálás), a lakóházak és sátrak, azok berendezési tárgyai, az ételkészítés, tartósítás, a számi viselet tartozékai és a pihenés időszakai, mint a közös kávézás és beszélgetés. És persze a szakrális helyek és tárgyak, amelyek láthatóan érdekelték a fotográfust.

A fotóanyag felszínre kerülésének időpontja azért is érdekes, mert Marek személyének újrafelfedezése gyakorlatilag néhány évre tekint vissza. Michal Kovař, a prágai Charles University kutatója az egyik kulcsszereplője annak, hogy Marek a 2020-as évekre a kutatás látóterébe került. Ez két lépcsőben történt meg: posztu-

musz kiadásként 2000-ben jelent meg, a sokáig dédelgetett, már Marek által is többször átszerkesztett lapp mesegyűjtemény⁴, majd 11 évvel később Kovař szerkesztésében tanulmánykötetet adtak ki a számikutatáshoz kapcsolódó munkásságáról *Václav Marek and the Sami* címmel. Marek, bár mindössze néhány néprajzi tárgyú cikket publikált az ötvenes és hatvanas években, méltatlanul rekedt kívül a nemzetközi számikutatás látóköre. A számi tematikához ráadásul nemcsak tudományos és fotográfiai munkásság fűzte, két lapp témájú regényt is publikált. A *Kocsovníci vecné touhy* 'Az örök vágyakozás vándorai' 1972-ben, norvégul írt történelmi regénye, a *Samene i Susendalen* 'Lappok Susendalban' pedig 1992-ben jelent meg Norvégiában.

Marek regénybe illő, kalandos életútját már fiatal korában tragikus események övezték, szülei korai halála miatt 17 éves korától önfenntartásra kényszerült, és egy fiataalkori munkabaleset következtében elveszítette fél karját. Ezek után fotózni tanult, ami aztán életének meghatározó eszközévé is vált. Bár kapott rokkantsági juttatást, a megélhetését nem fedezte és az általános bizonytalan gazdasági helyzet miatt úgy döntött, hogy külföldön próbál boldogulni. Csak a legszükségesebb dolgokkal indult útnak: néhány ruha, könyvek, jegyzetfüzet és kamera társaságában. Utazásai során folyamatosan képezte magát több területen is, a pénzkeresést is próbálta érdeklődésének mentén alakítani: dolgozott múzeummoknak, geológusoknak és botanikusoknak gyűjtött mintákat, madarakat figyelt meg, mindeközben nyelveket is tanult. Számos állomása után Skandináviában (Børgefjell, Susendalen) találta meg végül azt a nyugalmat, amit keresett, másrészt

⁴ Erről Fejes László tudósított a Finnugor Világ 2001/3. számában.

felfedezői érdeklődése is ott tartotta. Először inkább a fotográfusi tevékenységének hódolt, de hamar elkezdett interjúkat készíteni a norvégok és számik történelméről. Fontosnak tartotta, hogy az emberek emlékezetéből összeálló történelmet is dokumentálja és természetesen beszerezte és elolvasta a számára hozzáférhető összes lappológiai szakirodalmat. Igazi poliglott volt, akinek a szakirodalom nyelve nem okozott problémát, hiszen számos európai nyelven olvasott és beszélt.

Számiföldi tartózkodásának kiemelt terepe volt a norvégiai Susendalen, ahol összesen 15 évet töltött. A déli számik századok óta élnek ezen a területen, ahol a források szerint a rénszarvastartás a 17. században már jelentős része volt a létfenntartásnak. Sok számi helynév is őrzője a kiterjedt tájhasználatnak. Az ország lakosságának növekedésével és a délről betelepülő lakossággal aktív mezőgazdasági környezet alakult ki Susendalenben, tehát a különböző kultúrák találkozása jellemezte a vidéket. A sokszínűséget fokozta, hogy a kapcsolat Svédországgal is nagyon szoros volt a földrajzi közelség és az ott futó kereskedelmi útvonalak miatt, ezért bizonyos tekintetben „három kultúra” (számi, norvég és svéd) alakította a helyi kulturális közeget.

Marek számiföldi munkájának egyik legmeghatározóbb része a fotózás volt. Az általa használt Rolleiflex kamera, egészen az 1960-as évekig népszerű volt. Marek értékes anyaga azonban jóval később, a digitalizációnak köszönhetően tárt fel. Az általa jegyzett archívumban a 6x6cm-es negatívok mellett az elsődleges források közé tartozik a jegyzetfüzetekben vezetett nyilvántartás, amelyben A, B és C szériát különített el. Ez 1840 negatívot jelent összesen, amiből 400 tétel körüli a számi anyag. A fotók egy részét maga Marek is előhívta, ezek a pozitívok azonban rossz minőségűek. Ezen persze nem lehet csodálkozni, hiszen a hegyekben élt 15 éven át, folyóvíz és elektromosság nélkül. Azt is szem előtt kell tartani, milyen áldozatokkal járt a fotózás a 20. század első felében, ezen a területen. Bár kevés pénze volt, Marek számára a prioritást a munkáját segítő eszközök képviselték, és számtalanszor cipekedett 20 kilométert, vagy még többet, hogy a „legközelebbi” beszerzőhelyről tömlőkben cipelje haza az előhívó folyadékot. A környékbeli városokból a fotográfiai kellékeken túl sokszor a számikkal kapcsolatos szakirodalommal megrakodva tért vissza.

A fotókat, miként a fotográfusi tevékenységet, számos szemszögből lehet vizsgálni. Ekkoriban még nagyon jellemző a vándorfotográfusok jelenléte. Ebben a régióban valószínűsíthetően ő volt az egyetlen akkoriban. A legközelebbi hivatos fotós 120 km-re volt Mosjoenben. A nagyobb településeken viszont ekkoriban már divatos volt fotográfiát csináltatni, a család portréi a háztartások tartozékai lettek és keretbeveve felkerültek a szobák falaira. Marek fotóinak egy része egyértelműen azzal a céllal készült, hogy illusztrálják a közben készülő, vagy későbbi megírásra tervezett tudományos cikkeit, amelyekhez „terepmunkája” mellett minden adandó alkalommal gazdagította házi szakkönyvtárát is. Akkoriban

nem léteztek precíz leírások azzal kapcsolatban, hogyan kell fotós dokumentációt készíteni történeti vagy etnográfiai írásokhoz, a természettudományokban volt mindössze néhány megfogalmazott kritérium. Érdekes, hogy a svéd parasztokról általában beállított fotók készültek (tehát az alany rezzenéstelen arccal a kamerába néz), viszont a számikat fotózva sokkal inkább arra törekedett, hogy a számi élet jeleneit kapja lencsevégre, az embereket pedig mindennapi tevékenységeik közben próbálja megörökíteni. Ez nem volt könnyű feladat, tekintettel a korabeli kamerák hosszú expozíciós idejére.

Természetesen a számikról is készültek beállított portrék is, annál is inkább, mert erre Marek hivatalos megrendeléseket kapott. A fotográfiát a kezdetektől az azonosítás és a kontroll dokumentumaiként használták a hatóságok, a korabeli személyes iratokon is alkalmazták. A tudományos felhasználás is korán megjelent, a természettudósok, antropológusok is előszeretettel használták a fotós dokumentációt ebben az időszakban – mérési adatokkal is kiegészítve – a rasszok kategóriáinak kialakításában.

A 2. világháború alatt a náci Németország kontrollja is eszközként használta a fotográfiát. A megszállók elrendelték, hogy minden 15. évét betöltött norvégról legyen személyazonosságot igazoló leírás és portré. A susendaliak nagy részének erre nem volt alkalmas fotója, így Marekot is felkérték, hogy a lakosságról készítsen portrékat. Naplójában írja is, hogy 1940 augusztusában 100 portrét készített, a határátlépéseken történő azonosítás céljából.

Zárójelben érdemes megjegyezni, hogy a 20. század utolsó harmadának revitalizációs diskurzusában milyen fontos szerepet töltöttek be az archív fotók. A számi érdekérvényesítés központi alakja, a finn Nils-Aslak Valkeapää *Beaivi Áhčážan* ('Nap, édesapám') című verseskötetének számi kiadásához (1992) összegyűjtötte a világ múzeumaiból és a magánkézben lévő gyűjteményekből a különböző régiókban készült, 20. századi fotókat, és mintegy családi fotóalbumként szolgáltatva vissza saját népének. Az archív fotókhoz való szenzitív viszonyulást az is fémjelzi, hogy bár a kötetet számos nyelvre lefordították, azok csak a verseket tartalmazzák, a fotók közlésére a szerző nem adott engedélyt.

Marek nem csak fotókkal dokumentálta a számik életét, maga is számos tevékenységet elsajátított, amelyek révén egyre jobban be tudott illeszkedni a helyi

közösség életébe. Akaraterejéről és elhivatottságáról tanúskodik, hogy rokkantsága nem akadályozta abban, hogy megtanuljon gerendaházat építeni és számos halászati és vadászati technikát magas szinten elsajátítson. Mindez azért is történhetett, mert hatalmas tudásszomj jellemezte, minél többet akart megtudni a számik és a hely történetéről, kultúrájáról és társadalmi szerkezetéről. Ehhez minden történeti, néprajzi irodalmat elolvasott, ami erről a korszakról elérhető volt számára (többek között Schefferus, Högström, Fjellström, Leem munkáit).

Érdeklődését leginkább a vallási regiszter képviselte. Ennek jelentősége abban is mérhető, hogy alig volt kutató ekkoriban (a múlt század derekán), aki a számik vallásával foglalkozott volna, jöllehet a nemzetközi tudományosságban a vallás-

kutatás fontos terület volt. Marek a számi tematikával mindenképpen hiánypótló kutatásokat végzett ezen a területen, azzal együtt, hogy az ő látásmódját is meghatározta saját történeti kontextusa. Illeszkedett az akkoriban meghatározó paradigma (például a kulturális evolucionizmus) által meghatározott témákhoz és fogalmakhoz, kereste a totemizmus nyomait, *survival*-jeit. Jellemző viszont, hogy a tudományos diskurzushoz illeszkedő, paradigmatis kijelentéseit az előszóban és a konklúzióban alkalmazza, a téma és a terepen szerzett tapasztalatok, megfigyelések ismertetésében plasztikusan, a paradigmatis megkötésektől elszakadva, antropológusi alaposággal ír és az émikus (azaz a számik általi) értelmezést is bemutatja.

Összesen négy tanulmányt írt vallási témában. Az első kettő a már említett totemizmushoz kapcsolódik, a harmadik a női szerepekhez, az utolsó pedig a hiedelemleányokhoz és az őskultuszhoz. Ezekről lesz szó a cikk folytatásában a Finnugor Világ következő számában.

Tamás Ildikó

*

Megtalált szavak

Maticsák Sándor, *Megtalált szavak*. Az orenburgi expedíció (1768-1774) Volga-Káma-vidéki finnugor anyaga. Debreceni Egyetemi Kiadó, 2024.

Vaskos kötetben dolgozta fel Maticsák Sándor az úgynevezett orenburgi expedíció finnugor nyelvészeti anyagának egy részét, vagyis az általuk gyűjtött mordvin, mari (cseremis) és udmurt szavakat.

Az expedíciókkal kapcsolatos legfontosabb tudnivalókat a szerző az Előszóban közli az olvasóval: „A Pétervári Akadémia a Vénusz-megfigyelők csapatai mellett 1768-ban öt expedíciót indított Oroszország távolabbi területei növény- és állatvilágának, geológiai és meteorológia jellegzetességeinek a feltérképezésére. Az utazók az útbá ejtett települések lakosságáról, szokásaikról, életmódjukról, kultúrájukról és nyelvükről is sok hasznos információt szereztek. Tapasztalataikról útleírásokban számoltak be. Az expedíciók eredményei révén Pétervár művelt értelmisége hírt kapott sok, addig kevésbé ismert Volga-vidéki, kaukázusi és szibériai népről és nyelvről.

A nagy vállalkozás Orenburgi expedíció néven vált ismertté. Ez az elnevezés nem teljesen pontos, mert az utazók az Orenburgi Kormányzóságnál lényegesen

messzebbre is eljutottak. Három csoport az orenburgi, kettő az asztrahanyi részleg nevet viselte.

Az expedíció irányítására a Pétervári Akadémia javarészt külföldi tudósokat kért fel. Az egész expedíció és egyben az első orenburgi részleg vezetőjévé a német természettudóst, Peter Simon Pallast nevezték ki, aki fiatal kora – ekkor 27 éves volt – ellenére már európai hírű tudósnek számított. Ugyancsak német származású volt a két asztrahanyi részleg vezetője, Samuel Gottlieb Gmelin és Johann Anton Güldenstädt. Svéd születésű volt a harmadik orenburgi csoportot irányító Johann Peter Falck. Az eleinte Pallas és Falck csoportjában dolgozó, majd utóbbi részlegének a vezetését átvevő Johann Gottlieb Georgi szintén német származású volt. Az expedíciók vezetésében egyedül a második orenburgi részleg főnöke, Ivan Lepjohin képviselte a hazai, orosz tudósvilágot. A csoportokban azonban több olyan fiatal orosz kapott helyet, akik később maguk is neves tudósok, akadémikusok lettek. Pallas részlegének tagja volt egy fiatal orosz katonatiszt, Nyikolaj Petrovics Ricskov.

Az utazók hatalmas területet jártak be. Feltérképezték a Középső- és az Alsó-Volga-vidéket, a Kaszpi-tenger térségét, a kalmük sztyeppét, Baskíriát, a Dél-Urált, felkerestek számos dél-szibériai települést, s elértek egészen az orosz–kínai–mongol határig. Lepjohin részlege a messzi északra, a Kola-félszigetig is eljutott.

Az expedicionisták részletesen beszámoltak úti tapasztalataikról. Pallas háromkötetes, német nyelvű útleírása több mint 2000 oldalra rüg. Lepjohin több mint 1700 oldalas naplója négy kötetben látott napvilágot. Falck az út során elhunyt, közel ezeroldalas beszámolóját Georgi jelentette meg, aki maga is kiadta 920 lapnyi útleírását. Javarészt úti élményein alapul négykötetes nagy műve, a nyolcvan oroszországi nép részletes, félezer oldalnyi néprajzi leírása. Ricskov három kötetben, összesen 430 oldalon jelentette meg naplóját. Ezek a munkák nagyon hamar, általában az 1770-es–1780-as években napvilágot láttak. Lepjohin és Ricskov műve orosz nyelvű, a többi németül jelent meg. Nagyon hamar elkészült mindegyik fordítása is, az oroszoké németül, a németeké oroszul. (Sőt, Pallas útleírása angolul és franciául is megjelent.)” (9-10).

Továbbá: „Az utazók a rengeteg természettudományi adat mellett sok információt gyűjtöttek az általuk felkeresett népek mindennapi életéről, öltözködési szokásaikról, orvosságaikról, gyógyfüveikről. A leírásokban terjedelmes helyet foglalnak el a pogány hitvilágukat, isteneiket, házassági és temetkezési szokásaikat bemutató részek. Mindezen leírásokban a helyi nyelvek szókincse is felbukkan: főként növény- és állatnevek, ruhadarabok megnevezései, hónapnevek, istenek és szellemek nevei.” (10)

Az utazók számos finnugor és nem-finnugor nép körében megfordultak és gyűjtöttek. A szerző az útleírások gazdag anyagából a mordvin, a cseremis (ma-

ri) és a votják (udmurt) nyelvi adatokat adja közre, összesen 763 szót (mordvin 210, cseremis 228, votják 325 szó).

Itt említem meg, hogy az expedíció finnugor nyelvi anyagából nyelvészeti szempontból a legértékesebb egy komi (zürjén) szöveg. Lepjohin 1771-ben komik lakta területen is járt. Podkiberskoje faluban talált egy ózürjén nyelven cirill betűkkel írt kb. 600 szóból álló ortodox liturgikus szöveget, amelyet útleírásának III. kötetében publikált (242-249). Lytkin szerint ez a szöveg a XIV. századból származik és eredetileg ózürjén betűkkel írták le, csak később translitterálták cirillre. Lepjohin zürjén (komi) anyagát (a szöveget és a szótárt) Vaszilij Lytkin 1952-ben publikálta, kísérő tanulmánnyal és kommentárokkal, Древнепермский язык (АН СССР, Москва) c. könyvében (51-74, 148-161). A magyar után a finnugor népek közül a komi írásbeliség a legrégebbi.

Visszatérve Maticsák könyvére, a mű első fejezetében (13-20) a szerző az írásbeliség kialakulásával foglalkozik a Középső-Volga-vidék finnugor népeinél. Megtudjuk, hogy az első szórványos feljegyzések a XVII. század közepéről valók. „A Középső-Volga-vidék finnugor nyelveinek az írásbelisége mintegy háromszáz évre tekint vissza. Az első szavakat egy holland diplomata, Nicolaes Witsen (1641–1717) jegyezte le, aki 1664 és 1667 között Moszkvában, a holland követség munkatársaként az akkori orosz birodalom népeiről gyűjtött néprajzi és nyelvi információkat számos levelezőtársa segítségével. *Noord en oost Tartarye* című könyve 1692-ben jelent meg Amszterdamban, ebben közreadott egy 324 szócikket tartalmazó holland–mordvin szójegyzéket” – írja a szerző (13). A feljegyzések a XVIII. században megszorodnak, már nemcsak szavakat, hanem rövid szövegeket, szójegyzékeket lejegyeztek, sőt nyomtatott votják és cseremis nyelvtan is megjelent.

A második fejezetet (21-26) a Vénusz-átvonulásnak szenteli a szerző. Ez a csillagászati esemény olvasóink számára sem ismeretlen, hiszen Hell és Sajnovics lappföldi utazása kapcsán többször is foglalkoztunk vele az elmúlt években. Az orenburgi expedíció ugyan teljesen független volt a csillagászati megfigyelésektől, de a háttérinformációként nem haszontalan ez a fejezet.

A harmadik fejezetben (27-50) már csak az orenburgi expedícióval foglalkozik a szerző: bemutatja az egyes csoportok vezetőit, az életútjukat, tudományos tevékenységüket, részletesen leírja továbbá a csoportok által megtett utat, az utazás körülményeit, mikor hol jártak, milyen tapasztalatokat szereztek.

A negyedik fejezet (51-88) az expedíciók eredményeit bemutató útleírásokat tárgyalja: Pallas, Lepjohin, Falck, Georgi és Ricskov művét legeredetibb formájukban. Mint ismeretes Lepjohin és Ricskov műve először oroszul jelent meg, a többieké németül. A szerző külön pontban tárgyalja az illető utazó által gyűjtött nyelvi anyagot, és részletesen bemutatja azokat az információkat, amelyeket az utazó a mordvinokról, a cseremiszekről és a votjakokról közöl: elterjedésük, szokásaik, külsejük, ruházatuk, vallási hiedelmeik, életmódjuk stb. A figyelmes

olvasó pontos képet kaphat ezekről a népekről. Ezek a leírások tehát értékes kultúrtörténeti források.

A kötet legterjedelmesebb része az ötödik fejezet, amelyben az útleírások nyelvi anyagát mutatja be és elemzi a szerző (89-302). A vizsgálat tárgyát képező szavakat jelentésük alapján kilenc csoportba sorolja. Ezek: 1. a hiedelemvilág szókincse, 2. ünnepek, napok megnevezése, 3. az öltözködés szókincse, 4. növénynevek, 5. állatnevek, 6. a szójegyzékek szavai, 7. népnevek, 8. egyéb szavak, 9. személynevek. A csoportokon belül nyelvenként mutatja be az anyagot.

Az anyag közlése során Maticsák maximális gondossággal járt el. Az útleírások eredeti német és orosz szövegéből kiemeli azt a mondatot, amelyben egy-egy szó előfordul, a mondatot magyarra fordítja, majd a szó összes előfordulásának közlése után folyamatosan számozott szócikkekben azonosítja, közölve a fontosabb szótárakban található alakját és jelentését. Lábjegyzetben közli a szó etimológiáját, ha ismert. Az adatok tehát készek a további feldolgozásra, kutatásra.

Az utazók érdeklődésének köszönhetően igen alapos a hiedelemvilág bemutatása. Ezen belül további alcsoportokat állít fel a szerző, nevezetesen: istenek, szellemek, áldozati helyek elnevezései, közvetítők az égi és a földi világ között, esküvői és temetési szokások. Itt kapott helyet két rövid cseremiszi ima is.

Az útleírásokban három rövid szójegyzéket is közöltek az utazók, Pallas egy mordvin, Falck egy cseremiszi és votják szójegyzéket publikált. A népnevek között nemcsak az idegenek által használt elnevezések (mordvin, cseremiszi, votják), hanem saját, belső elnevezéseik (erza, moksa, mari, udmurt) is szerepelnek.

A hatodik fejezetben (303-328) az ortográfia kérdésével foglalkozik a szerző. Felvázolja mindhárom nyelv hangrendszerét és szemléletes táblázatokban mutatja be a nyelvi adatok latin és a cirill betűs írásmódját az egyes szerzőknél. Ez a fejezet további fontos adalék a közölt nyelvi anyag, vagyis a szavak értelmezéséhez.

A hetedik fejezetben (329-340) a mordvin, a cseremiszi és a votják adatok nyelvjárási hova-tartozásának kérdését veti fel. A téma mindenképpen indokolt, hiszen a XVIII. században ezek a nyelvek – írásbeliség híján – a nyelvjárásokban léteztek. A mordvinnak két fő nyelvjárása van, az erza és a moksa. Ez a tény már a gyűjtések idején is ismert volt. Az utazók gyakran fel is jegyezték, melyik nyelvjárásból való a szó. Számos esetben az egyik mai nyelvjárásból hiányzik a szó. Ennek alapján feltehető, hogy az adat a másiktól származik. Két tucaa szó esetében pedig a hangalak (hangtani kritérium) alapján lehet eldönteni a szó hovatarozását.

Nehezebb a helyzet a cseremiszi esetében. Itt főleg a hangalak alapján állapítható meg, hogy a szó a keleti (mezei) vagy a nyugati (hegyi) nyelvjárásból való-e. Az azonosítást a lejegyzési bizonytalanságok is nehezítik. Úgy tűnik azonban, hogy a cseremiszi adatok többsége a keleti nyelvjárásból származik.

Még nehezebb a helyzet a votják esetében. Itt főleg a kutatók útvonalából lehet arra következtetni, hogy votják adataik honnan származnak. Ennek alapján három nyelvjárás jöhet számításba.

A kötetet utószó, irodalomjegyzék és szómutató zárja. Ez utóbbiba a szavaknak a forrásokban szereplő alakjai kerültek be, külön a latin és külön a cirill betűkkel írottak.

Maticsák Sándor óriási munkát végzett a könyvében tárgyalt nyelvemlékek feldolgozásával. A finnugor nyelvek, különösen az oroszországiak nem bővelkednek nyelvemlékekben. Minden újabb publikáció értékes adalék lehet nyelvtörténetük tanulmányozásához. Ez adja meg Maticsák Sándor könyvének jelentőségét, valamint az a mindenre kiterjedő figyelem és gondosság, amit az anyag feldolgozása során tanúsított. Nyugodtan állíthatjuk, hogy fontos művel gazdagodott a hazai finnugrisztika és reméljük, hogy akadnak fiatal kollégák, akik nyelvtörténeti kutatásaikban felhasználják ezt az értékes és példaszerűen publikált anyagot.

Csúcs Sándor

Értekezés a finnugor őstörténetről

Lapunk idei második számában adtunk hírt arról, hogy áprilisban az ELTE Nyelvtudományi Doktori Iskolájában Vigh József megvédte *A finnugor őshaza koncepciója a komplex kutatás tükrében* c. doktori értekezését. A dolgozat és a szerző tézisei olvashatók az ELTE honlapján (<https://edit.elte.hu/xmlui/handle/10831/109643>). Ezért az értekezés részletes ismertetésétől eltekintek és csak a szerző által felvetett fontosabb kérdésekre térek ki, mivel úgy gondolom, hogy ezek olvasóink érdeklődésére is számot tarthatnak.

A finnugor őstörténeti kutatásnak mindig is két fontos célja volt, az őshaza helyének megállapítása és az uráli-finnugor kor kronológiájának felvázolása. Vagyis, mikor és hol éltek az uráli (finnugor) népek ősei, mikor és hogyan váltak el egymástól. Az őshaza helyének meghatározására a XIX. század második felében kidolgozták a *nyelvészeti paleontológia* módszerét. A szerző Zsiraitól idézi a módszer alapgondolatát: „*ha valamely nyelvcsalád tagjaiban ugyanannak az állatnak, növénynek egyező neve van, föl kell tennünk, hogy a közös név az alapnyelvből, az ősnép szókészletéből maradt fenn, az ősnépnek tehát ismernie kellett az illető növény-állatot, az ősnépnek tehát ott kellett laknia, az őshazának*

ott kellett lennie, ahol az ilyen állatok, növények együtt előfordulnak”. A módszer alkalmazásához egyrészt nyelvtörténeti, etimológiai kutatásokra van szükség az alapnyelvi szóképzlet feltárásához, másrészt növény- és állattani ismeretekre, a szóhajóhető növény- és állatfajok valamikori elterjedésének megállapításához. A növények esetében felhasználhatók a virágpor szemcséi, amelyek sok ezer évig megmaradnak a talajban.

Az uráli/finnugor őshaza esetében kritériumként használtak fel egyes állatfajokat (pl. *méh*, *sün*, *rénsszarvas*), illetve fafajtákat (pl. *cirbolyafenyő*, *szil*). Hajdú Péter a fanevekre, illetve egyes fafajták (*lucfenyő*, *cirbolyafenyő*, *jegenyefenyő*, *vörösfenyő*, *szilfa*) elterjedésére alapozta őshaza elméletét. Szerinte az uráli őshaza Nyugat-Szibériában, az Ob alsó folyása és az Urál hegység között lehetett.

Értekezésében Vigh József az elméleti és tudománytörténeti bevezetés után a IV. fejezetben bemutatja a nyelvészeti paleontológia születését és első alkalmazóit. Az V. fejezetben pedig a fanevek alapján maga is megvizsgálja, alkalmazható-e a módszer az uráli őshaza helyének megállapítására. A fejezet első felében a legújabb kutatások alapján bemutatja Kelet-Európa és Nyugat-Szibéria természeti környezetét (éghajlatát és növényzetét) egészen a késői felső paleolitikumtól (Kr. e. 20 000-) kezdve egészen az Atlanti periódusig (Kr. e. 4000).

Ezután a szakirodalom alapján felsorolja a számba jöhető etimológiákat. Ezek közül az uráli alapnyelvre vezethetők vissza: *δῆμε*, *δῶμε* 'zelnicemeggy' (fi. *tuomi*), *juwə* 'erdei fenyő', *kojwa* 'nyírfá' (fi. *koivu*), *kuse*, *kose* 'lucfenyő', *jegenyefenyő* (fi. *kuusi*), *nulkə* 'jegenyefenyő', *pajə* 'egy fűzfajta' (fi. *paju*), *soksz*, *saksz*, *səksz* 'cirbolyafenyő', a finnugorra a *kuńćə*, *kućə* 'nyírfá', *nəńə* 'vörösfenyő', *pšńə* 'lucfenyő' (m. *fenyő*), *śala* 'szilfa' (m. *szil*, fi. *salava*). A szerző gondosan elemzi a felsorolt etimológiák őstörténeti felhasználhatóságát meghatározó tényeket, amelyek alapján arra a következtetésre jut, hogy „...úgy vélem, hogy a nyelvészeti paleontológia jelen formájában nem képes kielégítően tisztázni az egyes őshazák elhelyezkedésének kérdését (99).”

Nem áll módomban, hogy gondolatmenetét részletesen kifejtssem. Ennek lényege az, hogy az újabb paleoökológiai kutatások szerint a tárgyalt időszakban a felsorolt fafajták Kelet-Európa és Szibéria óriási területein voltak megtalálhatók, ezért segítségükkel nem lehet egy meghatározott területre lokalizálni az őshazát.

A nyelvészeti paleontológia elvben kronológiai kérdésekre is választ adhatna. Ebben az esetben abból lehet kiindulni, hogy a nyelvészek összegyűjtik az alapnyelv műveltségi szavait, vagyis azokat a szavakat, amelyekből következtetni lehet az alapnyelvet beszélő közösség életmódjára, műveltségi szintjére, az általa ismert és használt tárgyakra, anyagokra. A régészek pedig kiássák ezeket, megállapítják korukat és próbálják kideríteni, hogy melyik népcsoport használhatta őket. A szerző ennek a témának szentelte értekezése VI. fejezetét (*A nyelvészeti paleontológia és a kulturális rekonstrukció* 100-137.) Először az etimológiai kutatásokra támaszkodva témakörök szerint felsorolja az idetartozó uráli/finnugor

szavakat. A témakörök: közlekedés (102-104), vadászat-halászat (104-109), építmények, lakás és felszerelések (109-112), házi eszközök, munka, anyagnevek (112-118), ruházkodás (118-119), táplálkozás, ételek készítése (120).

A szerző felveti a termelőgazdálkodás és a fémművesség kérdését is (119-120). Az első témakörből megemlíti a 'juh' (UEW *uče*), a 'búza/árpa' (UEW *šántə*), a 'liszt' (UEW *puśnə*) és a 'vaj' (UEW *woje*) jelentésű szavakat. A szerző Aikiora hivatkozva az első három etimológiát tévesnek tartja, a 'vaj' esetében pedig 'zsír, zsiradék' jelentést rekonstruál az alapnyelvre. Itt említem meg, hogy a szerzőhöz hasonlóan az UEW sem tartja ezeket a szavakat a termelőgazdálkodás bizonyítékainak. A szótár szerkesztői szerint a 'juh' valójában egy juhra hasonlító vadállatot jelentett, a 'liszt' pedig egy vadontermő növény magjából készült őrleményt.

A fémművesség köréből a szerző egy szót említ: *wəškə* 'fém, réz' (UEW *waske*). Erről a szerző Aikiora hivatkozva azt írja, hogy „az etimológia több hangtani szabálytalanságot mutat, így csupán az uráli alapnyelv felbomlása után jelenhetett meg vándorszóként az egyes leánynyelvekben.” Az UEW szerint a szó eredetileg a természetben előforduló valamilyen fémércet jelenthetett.

A táplálkozás témaköréből feltétlenül megemlítendő a *pata* 'fazék' (m. *fazék* ~ fi. *pata* stb.) szó. Ez egy agyagból készült égetett edény lehetett, amelyet főzésre és tárolásra használtak. Feltalálása fontos technikai újítás volt, és a régészek munkáját is segíti, mivel a cserép megmarad. Ráadásul a cserépedényeket nyomatokkal díszítették, ami megkönnyíti osztályozásukat, azonosításukat.

A cserépedények tanúságát a szerző is fontosnak tartotta. Ezért a fejezet második felében a régészeti adatok alapján részletesen bemutatja a kerámiaművesség elterjedését a vizsgált időszakban Észak- és Kelet-Európában, valamint Nyugat-Szibériában. Vizsgálata negatív eredményre vezetett. „Vagyis ki kell jelentenem, hogy elemzésem alapján a nyelvészeti paleontológia kulturális rekonstrukciója nem alkalmas a mikor? kérdésének a megválaszolására, vagyis nem tud pontos információkkal szolgálni (helyesen: szolgálni) az uráli/finnugor alapnyelv kronológiáját illetően” – állapítja meg (136).

A dolgozat VII. fejezetében (*Az uráli nyelvű népek őstörténete és a történeti genetika* 137-154) az archeogenetika segítségével közelíti az őshaza és a kronológia kérdéséhez a szerző. Az emberi DNS elemzése ugyanis lehetővé teszi a populációk származására vonatkozó következtetések megállapítását is, méghozzá külön az anyai és apai vonalon. Az emberi sejt egyik kis szerve a mitokondrium, amelynek saját DNS-e van. Ez csak anyai ágon öröklődik. A DNS láncban szabályos időközönként mutációk történnek, ezért a mutációk az idő mérésére is alkalmasak. Az egyedi mutációk úgynevezett haplotípusokat határoznak meg. Ezeket haplocsoportokba sorolják. „Az egyes populációk elvándorlása után kialakuló mutációk már csak az elvándorolt csoportra lesznek jellemzők, a helyben maradtakra nem. Az elvándorolt populáció hordozza a közös mutációkat és

a vándorlás alatt kialakult újabb mutációkat is. Egy adott haplocsoportot meghatározó mutáció csak egyszer és lokálisan alakul ki, így körülhatárolható földrajzi elterjedése. A közös mutációk segítségével meg lehet határozni a populációk leszármazási vonalát, meghatározhatók a közös ősök és ez törzsfákkal is szemléltethető”- írja a szerző (140).

Az apai ágon történő leszármazás kimutatására ugyanilyen módon használható az Y-kromoszóma, ami az utód nemét határozza meg és csak apai ágon öröklődik. Az elmúlt években kidolgozták annak módszerét is, hogyan lehet több ezer éves emberi csontmaradványokból elmezhető DNS mintát venni. Így az ősi populációk kapcsolatba hozhatók későbbi utódaikkal.

A genetikai adatok elemzése után a szerző arra a megállapításra jut, hogy „Összességében elmondható, hogy a genetikai adatok alapján Altaj-Szaján vidéki, Felső-Jenyiszej menti uráli őshaza feltételezhető.” (148) A mikor kérdésére egy korábbi megállapítása válaszul: „Mindebből az a következtetés vonható le, hogy az N-L1026⁵ markerrel jelzett ősapa valamikor 7000-5000 évvel ezelőtt a Jenyiszej mentén vándorolt északra és lett sikeres leszármazás tekintetében.” (147) Feltevése szerint ettől az ősapától származnak az uráli népek.

Azzal természetesen a szerző is tisztában van és hangoztatja is, hogy értekezésével az uráli őstörténet kutatása nem zárult le. Sok még a megválaszolatlan kérdés, nagy még a kutatandó terület. Erre egy példát Vig József is említ, nevezetesen a permi népek és nyelvek (komi, udmurt) esetét. A genetikai kutatások ugyanis arra utalnak, hogy a permi népek ősei váltak ki először az uráli népekből. A nyelvészek szerint viszont a szamojéd nyelvek alkották az elsőként kiváló csoportot. Egyelőre nem látszik, hogyan lehetne ezt az ellentmondást feloldani.

A dolgozatot összefoglalás és a lehetséges kutatási irányok felvázolása után a képmellékletek, a felhasznált szakirodalom és a rövidítések listája zárja. A képmellékletekre a szerző a megfelelő helyen hivatkozik a szövegben, azért egy kupacban való elhelyezésük nem éppen szerencsés megoldás. A szerző számára kényelmes, de az olvasónak bosszantó a sokszoros ugrálás.

Vigh József értekezése a nyelvészeti paleontológia alkalmazásával kapcsolatos negatív véleménye ellenére, mindenképpen előrelépés az uráli őstörténet kutatásában. Várjuk a folytatást.

Csúcs Sándor

✱

⁵ A gentikusok a haplocsoportokat betűkből és számokból álló kóddal jelölik.

Krónika

2024. október 2-án a Nyelvtudományi Kutatóközpontban működő Uráli Információs Központ (UIC) szervezésében az érdeklődők on-line formában meghallgathatták a **The legacy of Éva Schmidt** (Schmidt Éva hagyatéka) c. programot. Ez abból az alkalomból hangzott el, hogy a nyáron megnyílt a Schmidt Éva Archivum honlapja, amelyet július 9-én mutattak be a Bölcsészettudományi Kutatóközpontban (l. Finnugor Világ XXIX/3: 29-32).

A mostani rendezvény nem az előző angol nyelvű megismétlése volt. Az előadók számos ponton bővítették a Schmidt Éva munkásságával kapcsolatos ismereteinket. Az előadásokat harminchárman hallgattuk, magyarok és külföldiek. Az első előadó Ruttkay-Miklái Eszter volt, aki rövid ismertette Schmidt Éva életrajzát, aki 1948-ban született Budapesten és 2002-ben hunyt el Hanti-Manszijszkban. Az életút fontosabb állomásai a leningrádi aspirantúra (1969-1971), a szibériai terepkutatások (1970, 1971, 1980, 1982, 1991-2002), és az Északi-Hanti Folklor Archivum megalapítása és irányítása (Belojarszkij 1991-2002). Az előadó ezután bemutatta a hagyatékot, szólt az írás kérdéséről, a szöveggözlésekről és oktatási anyagokról. Beszélt a hagyaték húsz éves zárolásáról, ami az 1991. és 2002. között gyűjtött anyagokra és feldolgozásokra vonatkozott. Elmondta, hogy Schmidt Éva legfontosabb célja az volt, hogy az elődei és általa gyűjtött gazdag anyagot megismertesse a ma élő hantikkal. E célból a szövegeket cirillbetűs írásban közölte, magyarázatokkal és kommentárokkal látta el, Reguly és Pápai szövegeit mai énekessel vette fel CD-re. Schmidt Éva szándékának megfelelően a honlapnak van orosz nyelvű változata is, tehát hozzáférhető a hantik és manysik számára is.

A következő előadó Ferenczi Zsanett volt, aki a az adatbázis és a honlap technikai kivitelezője volt. Ő elmondta, hogy 2023. májusában kezdte a munkát, bemutatta a honlapot és konkrét példákön illusztrálta, hogy milyen sokoldalú módon használható a honlap és az adatbázis.

Sipos Mária a hanti anyanyelvű A. A. Moldanovától 1991-ben gyűjtött énekeket és más szövegeket mutatta be, metrikus táblázatokkal, a Lázár Katalin által készített kottákkal, Schmidt Éva magyarázataival és megjegyzéseivel.

Schön Zsófia a Moldanovával készített 4,5 órnyi hangfelvételt dolgozta fel. Ennek tapasztalatait osztotta meg a hallgatókkal. Végezetül pedig a hallgatóság tehetett fel kérdéseket.

Jó ötlet volt az esemény megszervezése. Így a külföldi kollégák is megismerkedhettek a Schmidt Éva Archivummal, és kutatásaikban felhasználhatják anyagát, hiszen a honlapnak a magyar és orosz mellett angol nyelvű változata is van.

* * *

Október 15-én köszöntöttük a Nyelvtudományi Társaságban **Szj Enikőt** az ELTE nyugalmazott docensét 80. születésnapja alkalmából. C. Vladár Zsuzsa köszöntőjének írott változata mostani számunkban olvasható. A köszöntés után Antal M. Gergely tartott előadást *Elfeledett kincsek. XX. századi permi etimológiai szakirodalom ismerete*. Röviden bemutatta a tárgyalt időszak permi etimológiai szakirodalmát, majd konkrét szószármaztatásokat tárgyalt nagy lelkesedéssel. Antal publikálni fogja az előadás írott változatát, akkor majd lehetőség lesz megismerkedni etimológiai ötleteivel. Első benyomásom az, hogy helyenként nem ártana nagyobb módszertani szigorúság. Szerencsére az előadónak van ideje ennek megszerzésére.

* * *

Másnap, vagyis **október 16-án** on-line formában együttes ülést tartott az MTA Uráli Nyelvészeti Munkabizottsága és a Nemzetközi Finnugor Kongresszusok (CIFU) Magyar Nemzeti Bizottsága. Ezen Sipőcz Katalin a CIFU végrehajtó bizottságának magyar tagja a jövőre esedékes kongresszus előkészületeiről számolt be. Mint ismeretes a kongresszusra 2025. augusztus 18. és 23. között kerül sor az észtországi Tartuban. Az absztraktokat október 20-ig kellett beküldeni. A költségek még nem ismeretesek, de valószínűleg elég magasak lesznek. A hazai kutatóhelyek vezetői elmondták, hogy honnan hányan készülnek a kongresszusra. Október közepén 20-25 kiutazóval lehetett számolni. Azóta ez a szám növekedhetett.

Szó volt arról is, hogy milyen forrásokból lehetne anyagi támogatást szerezni a kiutazáshoz. A kongresszus honlapja a <https://cifu14.ut.ee> címen érhető el. Ezen jelenleg az olvasható, hogy december 1-én kezdik kiküldeni az értesítéseket az absztraktok elfogadásáról, és januárban küldik a 3. körlevelet. Az is kiderül, hogy összesen 20 szimpózium szervezése folyik és hogy öt plenáris előadás lesz, az előadók: A. Y. Aikhenvald (Brisbane), Valts Ernštreits (Riga), Kristiina Ross (Tallinn), Ruttkay-Miklós Eszter (Budapest) és Jussi Ylikoski (Turku).

Lapunk igyekszik folyamatosan tájékoztatni olvasóinkat a kongresszussal kapcsolatos hírekről.

* * *

Az októberi események sorát a Reguly Társaság **Rokon Népek Napja** c. ünnepi rendezvénye zárta **október 18-án** a budai Makovecz Központban. Az eseményt társaságunk elnöke, Sipos Mária nyitotta meg, majd Csúcs Sándor szólt röviden a Rokon Népek Napjáról. Ezt a napot a harmincas években kezdték megünnepelni a három önálló finnugor államban. A háború hosszabb időre megszakította a megemlékezéseket, amelyek – észt kezdeményezésre – a rendszerváltás után

kezdődtek újra. Magyarországon az 1991. év elején alapított Reguly Társaság ugyanazon év október 14-én rendezte az első megemlékezést. Azóta – a covidos évek kivételével – minden évben megünnepeltük ezt a napot, mint a finnugor népek közti szolidaritás kifejezőjét.

A megemlékezés első előadója Garai Szilvia, a budapesti finn nagykövetség munkatársa volt. Ő a finn Marimekko divatcég (a finn dizájn zászlóshajója) történetéről beszélt színes fotókkal illusztrált előadásában. A céget 1949-ben alapították és azóta az ötletgazdag tervezésnek és a minőségi alapanyagoknak köszönhetően sikert sikerre halmoz.

Anna Obrazcova és Tanya Pudova, Budapesten tanuló udmurt diákok *Udmurt dizájn az etnofuturizmus jegyében* címmel tartottak sok képpel kísért előadást. Az etnofuturizmus fogalmát a XX. század végén észt művészek és költők alkották meg. Alapgondolata a hagyományok (mítoszok, népi iparművészet, dalos folklór) és a modernitás ötvözése. Udmurtiát az oroszországi etnofuturizmus szülőhelyének tartják. Az udmurtok első etnofuturistái közé tartozik Mensadyk Garipov (1946-1998) képzőművész, aki mítoszok, legendák, mesék és az udmurtok folklórja alapján készített illusztrációkat, amelyek egyúttal az etnosz életét és szellemi jellemzőit tükrözik.

Az előadók ruhákon, ékszereken edényeken, dísz tárgyakon mutatták be az udmurt etnofuturizmus jellemző vonásait. Jelen van ez az irányzat a zenei életben is. Több együttes és előadó műveli ezt a stílust. Anna maga is tervez udmurt motívumokat felhasználó ruhadarabokat, főleg pólókat. Úgy véli, hogy „az etnofuturista kultúra két irányban működik: segít fenntartani a hagyományok iránti érdeklődést, motivációt ad a tradíciók modernséghez való adaptálására, az eredetiség megőrzése mellett. Ugyanakkor fokozatosan kialakul az emberek új, a világ változásaihoz jobban alkalmazkodó öntudata. Az etnofuturista művészet segítségével kis nemzetünk kulturális örökségéről szóló információk egyre több nyomot hagynak a világ kultúrájában. Mindez segít fenntartani az érdeklődést az udmurt nyelv iránt. Az olyan nyelvi kisebbségek számára, mint a miénk, ez fontos, hiszen az élő nyelv megerősítése annak, hogy az emberek kultúrája is él és fejlődik.”

Az udmurt lányokat Kerezi Ágnes néprajzkutató követte. *Népművészet és etnikus jelképek* c. előadásában arról beszélt, hogy mi a sorsa a hagyományos népi kultúra tárgyainak ma. Számos képpel illusztrált előadásában szólt arról, hogyan lettek ezekből a tárgyakból etnikus jelképek, hogyan jelennek meg ezek a politikai életben. Nemcsak hétköznapi használati tárgyak válhatnak etnikus jelképpé, hanem állatok (medve, járvorszarvas, ló, hattyú és más vízimadarak), növények és színek is. Szólt a turizmusról és ehhez kapcsolódóan az etnikus motívumok felhasználásának gazdasági szerepéről is.

A szemünk után egy másik érzékszervünket, a fülünket élesítette Kiss Bálint János előadása *Finnország, a csend országa hangtájként/hangökológiai keretben*. Az előadó elmondta magáról, hogy hangökológus, az ELTE Finnugrisztika MA-

szakos hallgatója, aki nemrég tért haza Finnországból, ahol az Aalto Egyetemen végzett művészeti mesterképzést. Jelenleg a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem doktorandusza, kutatási projektjében a városi hangtáj építészeti és várostervezési vonatkozásaira összpontosít.

Majd így kezdte előadását: „Finnország tájai sajátosak, lenyűgözőek. Vizuálisan most különösen, a *ruska* idején. A környezet megtapasztalásában a látás mellett azonban más érzékszervek is aktívan részt vesznek — a finn hangtájuk ugyancsak szerves részei az ország földrajzi adottságainak. Az ember és a környezete közötti szónikus összeköttetést (és ennek az egyénre gyakorolt hatását) a hangökológia tanulmányozza, egy alig ötvenéves terület, melynek működése és fogalomrendszere szoros összeköttetésben áll a hang bölcsészeti és művészeti aspektusaival is. Ezután számos hangfelvétel segítségével mutatta be a finn hangtáját. Zúgás és madárhangok, a helsinki metró, egy templom hangjai mellett hallhattuk Sibelius hangját is. „Ainolassa hiljaisuus puhuu” (Ainolában beszél a csend.) – mondta a nagy zeneszerző lakóhelye hangjairól. Igazán édekes előadás volt.

Az előadások után társaságunk alelnöke, Szeverényi Sándor köszöntötte Kerecsi Ágnes kerek születésnapja alkalmából egy csokor virággal és egy pohár pezsgővel. A köszöntő szavak mostani számunkban olvashatók. Tovább színesítette a rendezvényt, hogy előtte és utána a Reguly Társaság könyvbörzét rendezett a tagok által felajánlott könyvekből és a sajátjaiból. Az előzetes elképzelést felülmúló bevétel társaságunkat gyarapítja.

* * *

Az Első Pesti Egyetemi Rádióban december 2-án hangzott el Tamás Ildikó beszélgetése Anna Obrascova és Tanya Pudova udmurt diákokkal és Vitalij Szigiljetov hanti kutatóval Távol és mégis közel. Dizájnról és mentalitásról Udmurt és hanti szemszögből címmel. Meghallgatható az interneten: <https://eper.elte.hu/index.php/2024/12/05/tavol-es-megis-kozel-dizajnrol-es-mentalitasrol-udmurt-es-hanti-szemszoglobol/>

Csúcs Sándor

✱

Beszámoló a 6. számi nyelvészeti szimpóziumról

2024. november 6–7. között zajlott a számi nyelvészeti szimpózium (Saami Linguistics Symposium = SAALS), amelynek idén a Helsinki Egyetem adott otthont. A hatodik alkalommal megrendezésre került, kifejezetten jó hangulatú konferencia célja a számi nyelvekkel foglalkozó szakemberek összefogása volt, lehetőséget biztosítva számukra a jelenleg futó kutatásaik bemutatására.

Az eseményt Pirjo Hiidenmaa, a Bölcsészettudományi Kar dékánja nyitotta meg, aki üdvözlő beszédében – a „diversity and meaning” jegyében – hangsúlyozta, hogy a mai „angolközpontú” világban igenis fontosak, figyelmet érdemlők a kisebb(ségi) nyelvek is. A dékán után a Finnugor Tanszék vezetője, Riho Grünthal professzor köszöntötte az egybegyűlteket, s kívánt eredményes konferenciát.

Az első nap plenáris előadását Jusssi Ylikoski, a Turkui Egyetem finnugor nyelvészprofesszora tartotta, aki a számi nyelveknek a finnugor nyelvcsaládon belüli helyéről, illetve az uralisztikában betöltött szerepéről értekezett.

A két nap alatt két, párhuzamosan futó szekcióban mintegy 40 előadás hangzott el valamely számi nyelven, illetve angolul. Az előadások tematikáját tekintve jól látható, hogy a számi nyelvészeti kutatásokban igen hangsúlyos szerepet kapnak a morfológiai vizsgálatok. Tuomas Kuokkari az inari számi leíró morfológia elméleti kérdéseit járta körül. Olle Keijonen a norvégiai északi számi nyugati (Čohkkiras) nyelvjárásában használt supinumot (*vieččažit* ~ *vieččažik* ~ *vieččasit* 'hogy elhozza'), míg Ksenia Sagal és Ilja Jegorov a számi nyelvekben előforduló tagadó non-finit alakokat, azok jellemzőit mutatta be.

Igen gazdag vizsgálati anyagot biztosítanak a számi melléknevek. Ehhez a témához kapcsolódott Kristiina Ojalának az északi számi kétértelmű melléknévi adverbiumait bemutató, illetve Merit Niinemäginen az inari számi attributív melléknevek egyeztetéséről szóló előadása. Ilona Kivinen az északi számi *-it* végű melléknevek etimológiai szempontú vizsgálatának eredményeit ismertette prezentációjában.

Merja Salo az *-id* végű északi számi adverbiumok kérdésével foglalkozott, míg Markus Juutinen és Juha Kuokkala az északi számi *-s* képzős határozószókat (pl. *vuolás* 'lefelé', *davás* 'észak felé; le a tenger felé') vette górcső alá. Tomi Koivunen az inari számi *mii* névmás egyes accusativusi alakjainak (*mon* és *maid*) használatával kapcsolatban felmerülő kérdéseket boncolgatta, Mariann Bernhardt pedig a kolta számi mennyiségi kifejezésekben előforduló eseteket mutatta be.

Az első nap másik hangsúlyos egysége a számi nyelvhasználatához kapcsolódott: Bianca Benini-Morottaja az inari számi, míg David Kroik a déli számi revitalizációs folyamatokhoz kapcsolódó beszámolókkal készült. Előbbi a finnországi inari számi és a brazil apurinã nyelveket érintő revitalizációs politikát vetette össze, utóbbi pedig hangsúlyozta a nyelvészek, tanárképző intézmények és a tanárok közötti együttműködés jelentőségét és szükségszerűségét a déli számi revitalizációs kereteken belül.

A poszter szekcióban Pigga Keskitalo és társai mutatták be a felsőoktatási intézményekben zajló számi nyelvoktatást. Marko Joustes és társai a finnországi számi mesemondás és zenei hagyományok nyelvészeti szempontú vizsgálatáról poszter, ill. több előadás formájában is beszámoltak. A Dutkansearvi számi nyelvi és kulturális kutatóközpont működése mellett –Jukka Mettovaara és Sierge

Rasmus révén – a Számi Nyelvi Tanácsnak (Sámi Giellagáldu) a számi nyelvek korpusztervezésében betöltött szerepéről is információt kaphattunk.

A napot három hangtani témájú előadás zárta. Patrick Mayrhofer a számi nyelvek intervokális zöngétlen frikatívájáról, Joshua Wilbur a beszélt pitei számi nyelv egy jellemző prozódiai sajátosságáról szolt, Ilja Jegorov pedig a keleti számi nyelvekben megjelenő magánhangzókieés (apokopé) jelenségét ismertette.

A második napon a norvégiai Északi Egyetem (Nord University) docense, Minerva Piha *Saami language history then and now: Research historical perspectives* [A számi nyelvtörténet egykor és most: Kutatástörténeti perspektívák] című plenáris előadását betegsége miatt Mariann Bernhardt olvasta fel. A plenáris előadásban a résztvevők részletes képet kaptak a számi kutatástörténetről: milyen céljai voltak/vannak a számi nyelvtörténeti kutatásoknak, illetve milyen szerepet tölt be a számi nyelvtörténet az uráli nyelvek kutatásában.

Ezen a napon is igen gazdag tematikájú szekciók szerveződtek. Sampsa Holopainen és Niklas Metsäranta a germán jövevényszavak és a korai közfinn viszonyát vizsgálta. Michael Rießler a kildini és a teri számiban megtalálható, orosz eredetű *-li* kérdő partikula használatával kapcsolatban felmerülő gondolatait tette közzé. Ezzel párhuzamosan Elisabeth Scheller, Jack Rueter és Trond Tynnøl a kolta számi helyesírási rendszer fejlesztési nehézségeinek főbb pontjait mutatta be. Marja-Liisa Olthuis, Linda Wiechete és Trond Trosterud az inari számi műfordításokban előforduló nyelvtani és mondattani hibákra, Inga Lill Sigga Mikkelsen és Linda Wiechete pedig a lulei számi számhasználat során előforduló jellegzetes problémákra hívta fel előadásában a figyelmet. Ante Aikio az északi számi fonológia azon jellemzőiről értekezett, amelyek komoly kihívásokat jelentenek a klasszikus hangtani leírások számára.

A számi nyelvek fejlődéstörténetének két végpontjáról (az írott nyelv kezdeteiről és a mai, „digitális” számi nyelvről) is szó esett a második napon. A finnországi számi írott nyelv első szakaszáról értekezett Sophie Alix Capdeville, míg Kelemen Ivett és Ludvig Ádám – Isaac Olsen munkásságán keresztül – az északi számi írott nyelv norvégiai kezdeteihez tért vissza előadásában. Maiju Saijets az északi száminak az időseket segítő média- és robottechnológiában való használatára tett lépéseiről, Katri Hiovain pedig a témához szorosan kapcsolódva az északi számik számára készült/készülő neurális szöveg-beszéd fejlesztésekről, és annak eredményeiről tájékoztatta a hallgatóságot.

Mint az jól látható, a konferencián elhangzott előadások a nyelvészeti tudományágak igen széles spektrumán mozogtak. Öröm volt látni, hogy az idősebb és a fiatalabb tudós generáció is képviseltette magát a rendezvényen, s az előadásokat követő viták során az egymást támogató, segítő közösség aktív és eredményes diskurzusa zajlott egy-egy vizsgálat eredményeiről, kérdéses pontjairól.

A konferenciát a szervezők, Ilona Kivinen és Riho Grünthal búcsúbeszéde zárta, akik átadták a „stafétabotot” David Kroiknak, aki az Északi Egyetem

képviselésében hívta meg a hallgatóságot Norvégiába, a következő SAALS konferenciára.

Külön gratuláció és köszönet illeti a szervezőket, akik kiválóan levezényelték az eseményt, jól érezhető volt az a rengeteg munka és energia, melyet az előkészületekbe és a háttérben zajló munkálatokba fektettek, hogy a konferencia zavartalanul működhessen. Giitu! Takkâ! Spä'sseb! Viszlát két év múlva, Norvégiában!

Kelemen Ivett

✱

Say István: *Karjalai-magyar szótár I–II.*

Kaposvár, 2024. 704 l.

ISBN 978-615-81646-3-4, ISBN 978-615-81646-4-1

Say István régóta elkötelezte magát a kis balti finn nyelvek mellett. Ezt mi sem bizonyítja jobban, minthogy 2018 óta, igen termékeny munkája révén eddig nyolc kiadvány látta meg a napvilágot.⁶ Az alábbiakban legújabb, 2024-ben megjelent, kétkötetes karjalai–magyar szótárát mutatom be röviden.⁷

Say már korábbi köteteiben is kiemelt figyelmet fordított a karjalai nyelvváltozatokra. Önálló kötetekben foglalkozott a lüddel, a tverivel, a voltaképpeni (viena-)karjalaival, valamint a livvi (olonyeci) karjalaival is. Ezen kiadványok mindegyike tartalmaz rövid, kétnyelvű szójegyzékeket.

Az új kötet a voltaképpeni (viena-)karjalai nyelv szótára. A karjalai nyelvváltozatok közül ennek van a legtöbb beszélője, mintegy húszezer fő. A korábbi kis-szótár mintegy 4700 címszóból állt, az új, kétkötetes kiadvány már több mint 27 000 szócikket tartalmaz, s 2400 frazémát és szintagmát is magában foglal. Összesen 17 000 főnév, közel 4500 ige és ugyanennyi melléknév, valamint kb. 1500 határozószó található meg a szótárban. Az egyéb szófajok előfordulása igen csekély. Tagolását tekintve az első kötet *A*-tól *M*-ig, míg a második *N*-tól *Ö*-ig tartalmazza a szócikkeket.

A szócikkek előtt egy részletes, a szótár használatát megkönnyítő útmutatót talál az olvasó. Ennek segítségével könnyebben eligazodhatunk a címszavakon és

⁶ Say munkássága és kiadványai iránt érdeklődőknek ajánlom az alábbi weboldalt: <https://balti-finn.hu/bekoszonto>. – A korábbi kötetekről ld. ismertetéseimet: *Folia Uralica Debrecensia* 27 [2020]: 330–333; 28 [2021]: 527–531.

⁷ A kiadvány bárki számára elérhető pdf formátumban az alábbi linken: <https://balti-finn.hu/sites/default/files/karjalai-magyar-szotar-I-II-beliv.pdf>

a jelöléseken. A szótárban a címszavakat karjalai betűrend szerint találjuk. Ugyanitt mutatja be Say a magyartól eltérő betűjelöléseket, pl. *y* = rövid *ü*, *č* = *cs*, *n* = *ny*. Ezután találjuk a szótárban előforduló rövidítések jegyzékét.

A szótár előtt rövid nyelvtani összefoglalást is olvashatunk. Ez a fokváltakozás, az ige- és névszóragerozás típusait foglalja össze átláthatóan. A fokváltakozásnak három típusát különíti el Say, amely a közeli finnhez képest sokkalta kiterjedtebb jelenség, mert kiterjed az *s*, *š* és *č* hangokra is. A minőségi és a mennyiségi mellett egy harmadik, ún. asszimilációs csoportot is számon tart. A névszóragerozás típusait három fő- és összesen 30 alcsoportba sorolja, elsősorban a szerint, hogy a vokálisra vagy konzonánsra végződő szónak mi a partitívuszi alakja (difton-gussal alkotják meg, pl. *kala* 'hal' : *kalua*, *pienin* 'legkisebb' : *pienimpyä*, vagy a finnhez hasonlóan *-ta/-tä* toldalékot kap, pl. *kieli* 'nyelv' : *kieltä*, *kiärmis* 'kígyó' : *kiärmistä*). Say önálló csoportként kezeli a plurale tantumokat, pl. *kihlät* 'eljegyzés', *pukšut* 'nadrág', *työt* 'munkát'.

Az igei paradigmában négy ragozási csoportot különböztet meg az igeik szótári alakjának végződése alapján. A fokváltakozás és az egyéb kivételek létrehozhatnak egyéb variációkat is.

A szótári rész címszavai félkövérrel vannak szedve. Az esetlegesen eltérő jelentés vagy szófaj felső indexszel elkülönítve külön szócikkben lett feltüntetve, pl. **aika**¹ (*ajan*, *aikua*) *fn* 1. idő [mért]; 2. időtartam; 3. időszak; **aika**² *hsz* eléggé, elég; ~ *šuuri* *elég(gé) nagy*; ~ *vihma tuli* *elég(gé) esik*.

Abban az esetben, ha a szótó a toldalékolás következtében megváltozik, akkor azt függőleges vonal választja el. A toldalékok zárójelben, dőlt betűvel szerepelnek, pl. **kamalla** (*-an*, *-ua*) *mn* szörnyű, rémes, borzasztó, borzalmas; ~ *a šia* borzasztó időjárás.

A címszó után dőlt betűvel szedve található a szófaj rövidítése, ezt a magyar jelentés követi. Az egyes szavak eltérő jelentései arab számozással vannak megadva. Némely szócikk példaanyaggal is kiegészült. A karjalai példák esetében a címszót függőleges választóvonal vagy tilde ~ helyettesíti. Ha a szócikkben előforduló példa valamilyen frazéma, akkor azt lozenge ◊ jelöli, pl. **ajattella** (*-telen*, *-telou*) *verb* 1. gondol; 2. gondolkodik ◊ *enšin ~tele*, *šiitä vaštua!* előbb gondolkodj, aztán válaszolj!. Azoknak a szavaknak, amelyeknek esetvonzata van, ott a vonzat szófaja zárójelben, rövidítve, dőlt betűvel van feltüntetve.

A szótár szóanyaga igen változatos. Mivel a vienai közösség nagyobb része napjainkban is paraszti életmódot folytat, így nyelvükben bőven találni archaikus elemeket, pl. *pečurka* 'szárításra való kemencemélyedés', *pyyri* 'abroncsos halász-háló'. Külön figyelmet érdemel a természet gazdag szókincse, pl. *leppäšieni* 'rizikegomba', *lepänsyöjä* 'égerlevél bogár', *oravaini* 'vörös édestinóru (gomba)', *pitkäkuitupellava* 'házi len', *emätetri* 'nyírfajdyúk', *ohto* 'sötét esőfelhő'.

Természetesen a szótárban megtalálható az alapszókincs is, pl. *kala* 'hal', *puu* 'fa', *veri* 'vér', *šilli* ~ *čilli* 'sün', *elyä* 'él', valamint az ezekből képzett szavak is. Say

számos indulatszót és hangutánzó szót is felvesz, pl. *oho* 'ohó, no', *ptry-ptry* 'borjúterelő és -szólongató hang'.

Ezek mellett a modern szókincs is képviselteti magát a szótárban. Az újabbkori informatika témaköre is megtalálható a szóanyagban, például *baiti* 'bájt', *internetti* 'internet', *tietokoneh* 'számítógép', valamint az ebből képzett szóösszetételek is: *tietokonehoppi* 'informatika', *tietokonehisramini* 'számítógépesítés', *tietokoneh-tomografija* 'CT', *taulutietokoneh* 'táblagép', *taulukointakoneh* 'tabulátor'. Olyan szócikkek is megtalálhatók a szótárban, mint például *ohjušhävittäjä* 'rakétahordozó repülő(gép)'. A modern szókincsben számos jövevényszó is helyet kapott, pl. *fermi* 'farm, major', *seiffi* 'széf, páncélszekrény', *dantisti* 'fogorvos'. Ide idesorolhatók a különböző *-izmusok* is: *darwinismi* 'darwinizmus', *turismi* 'turizmus'. Az átvételek között bőven vannak orosz eredetű elemek is, pl. *gibridi* 'hibrid' (vö. orosz *гибридный*), *gimni* 'himnusz' (vö. *гимн*), *gipnosi* 'hipnózis' (vö. *гипноз*), *d'ad'a* 'nagybácsi' (vö. *дядя*). Érdekes, hogy az oroszban *g* hanggal⁸ kezdődő szavakat a karjalai változatlanul vette át (de ld. pl. finn *hybridi*, *hymni*, *hypnoosi*).

A szócikkek után, a kötet végén még egy rövid függelék kapott helyet (A *nyelvváltozatok szóalakjai*), amelyben Say a négy irodalmi karjalai nyelv névszóiból és igeiből nyújt egy rövid válogatást, például:

	viena- karjalai	tveri	olonyeci	lúd
ad	<i>antua</i>	<i>andua</i>	<i>andua</i>	<i>anta</i>
él	<i>elyä</i>	<i>eliä</i>	<i>eliä</i>	<i>eläda</i>
olvas	<i>lukie</i>	<i>lugie</i>	<i>lugie</i>	<i>lugeda</i>
fecske	<i>piäčky</i>	<i>piäčkü(ne)</i>	<i>piäksüt</i>	<i>piäsköi</i>
idő	<i>aika</i>	<i>aiga</i>	<i>aigu</i>	<i>aig</i>
láb	<i>jalka</i>	<i>jalga</i>	<i>jalgu</i>	<i>d'aug</i>
gyermek	<i>lapši</i>	<i>lapši</i>	<i>lapsi</i>	<i>laps</i>

Összességében üdvözlendő Say azon törekvése, hogy a magyar célközönség számára is legyen egy elérhető és jól használható karjalai szótár. Ez a szótár jó alapul szolgálhat a karjalai nyelv iránt érdeklődőknek, s haszonnal forgathatják azok is, akik karjalai szövegek értelmezésében szeretnének eligazodni. Úgy gondolom, a szótár szóanyaga elég gazdag, így erre a célra alkalmas.

Kormos Erik

⁸ Az orosz és más szláv nyelvekben előforduló *g* > *h* változásról lásd: <https://www.nyest.hu/hirek/rejtelyes-kapcsolat-a-g-es-a-h-kozott>